



Atlas Jerzy, *Legati legionis I Italicae. Zestawienie prozopograficzne*, „Balcanica Posnaniensia. Acta et Studia” 1990, t. 5, s. 191–226.

<https://doi.org/10.14746/bp.1990.5.16>

<https://pressto.amu.edu.pl/index.php/bp/article/view/52695>

Instytucją przechowującą materiały źródłowe jest Biblioteka Collegium Historicum Uniwersytetu im. Adama SMickiewicza w Poznaniu.

<http://bch.amu.edu.pl>

Zadanie zostało zrealizowane w ramach konkursu „Społeczna odpowiedzialność nauki II – Wsparcie dla bibliotek naukowych”. Projekt zatytułowany „Digitalizacja archiwalnych wydań czasopism naukowych zgromadzonych przez Bibliotekę Coll. Historicum UAM”. Projekt dofinansowany ze środków budżetu państwa, przyznanych przez Ministra Nauki w ramach Programu Społeczna odpowiedzialność nauki II. Wsparcie dla bibliotek naukowych (umowa nr BIBL/SP/0092/2024/02 z dnia 05.12.2024). Całkowita wartość projektu: 247 236,00 zł. Kwota dofinansowania: 220 836,00 zł.

The institution storing the source materials is the Library of the Collegium Historicum of the Adam Mickiewicz University in Poznań.

<http://bch.amu.edu.pl>

The task was carried out within the framework of the competition “Social Responsibility of Science II – Support for Scientific Libraries”. The project entitled “Digitization of archival editions of scientific journals collected by the Library of the Coll. Historicum of Adam Mickiewicz University”. The project was co-financed from state budget funds granted by the Minister of Science within the framework of the Programme Social Responsibility of Science II. Support for Scientific Libraries (agreement no. BIBL/SP/0092/2024/02 of 05.12.2024). Total value of the project: PLN 247,236.00. Amount of co-financing: PLN 220,836.00.



UNIwersYTET
IM. ADAMA MICKIEWICZA
W POZNANIU



Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego



Społeczna
Odpowiedzialność
Nauki II

LEGATI LEGIONIS I ITALICAE.
ZESTAWIENIE PROZOPOGRAFICZNE

JERZY HATŁAS

ABSTRACT. Hatłas Jerzy, *Legati legionis I Italicae. Zestawienie prozopograficzne* (Legati legionis I Italicae. Prosopographic list). Balcanica Posnaniensia. Acta et studia, V, Poznań 1990, Adam Mickiewicz University Press, pp. 191 - 225. ISBN 83-232-0007-6. ISSN 0239-4278. Polish text with a summary in English.

The article contains the prosopographic list of all the commanders of the legion of the Roman I Italian known until now. There are 23 of them. Four legates belong to a group of the most distinguished ones. There is no convincing evidence speaking univocally in favour of the legation of the three last commanders placed in the group of „the probables”.

Jerzy Hatłas, Biblioteka Uniwersytecka (The University Library), ul. Ratajczaka 38/40, 61-816 Poznań, Polska – Poland.

Legion I Italski utworzony został w ostatnich latach panowania Nerona, najprawdopodobniej latem 66 roku¹. Po krótkim okresie związanym z zaangażowaniem w wojnie domowej 68/69 roku w zachodniej części Imperium Romanum, został on skierowany nad dolny Dunaj. Odtąd jego siedzibą, aż do końca istnienia legionu, stało się naddunajskie Novae (w pobliżu dzisiejszego Svištova – Bułgaria). Wraz z legionami V Macedońskim i XI Klaudyjskim stanowił on zasadniczy trzon armii dolnomezyjskiej². Oddziały (*vexillationes*) legionu I Italskiego wykorzystywane były również poza granicami Moesiae inferioris – stacjonowały m. in. na Krymie³.

¹ Por. J. Kolendo, *Archeologia* XXXI 1980 (1982), s. 57/58. Dawniej za dzień powstania legionu – *natalis aquilae* – przyjmowano 20 września 66 lub raczej 67 roku (por. RE XII (1925) szp. 1407/1408 (E. Ritterling)). Podstawą tego poglądu była inskrypcja zawarta w CIL III 7591. Zdaniem jednakże J. Kolendo nie można jej odnieść do daty powstania legionu.

² Bliżej o legionach dolnomezyjskich: E. Ritterling, *Legio*, RE XII (1924/1925); B. Filow, *Die Legionen der Provinz Moesia*, Klio 1906, Beih. 6, oraz H. van de Weerd, *Étude historique sur trois légions romaines du Bas-Danube (V^e Macedonica, XI^e Claudia, I^{er} Italica) suivie d'un aperçu général sur l'armée romaine de la province Mesie Inférieure sous le Haut-Empire*, Louvain-Paris 1907 i F. Beuchel, *De Legione Romanorum I Italica*, Lipsiae 1903.

³ V. D. Blavatskij, *Archeologia Polona*, Wrocław 1973, XIV, p. 218 - 220 i literatura tam cytowana; M. Rostowzew, *Römische Besatzungen in der Krim und das Kastell Charax*, Beiträge zur Alten Geschichte, 2, 1902, s. 80 - 95.

Jednym z najbardziej doniosłych okresów w dziejach legionu I Italskiego były czasy wojen markomańskich. Wówczas to pod nadzwyczajnym dowództwem A. Iuliusa Pompiliusa Piso T. Vibiusa Varusa Laevillusa Berenicianusa zorganizowano armię, w skład której weszły legiony: I Italica z Mezji Dolnej i IV Flavia z Mezji Górnej. Nie mniej ważne było poparcie udzielone przez legiony mezyjskie Septymiuszowi Sewerowi w walce o tron. Legion I Italski (a co najmniej jego *vexillationes*) wziął udział w oblężeniu Bizancjum i w bitwie pod Lugudunum (dzis. Lyon), dzięki czemu on sam i cała prowincja, na terytorium której stacjonował, zyskały sobie duże względy nowego cesarza. Legio I Italica istniała, jak można przyjąć, aż do schyłku państwa rzymskiego, a co najmniej do końca wieku IV. Z tego bowiem okresu pochodzą źródła pisane (inskrypcje z Krymu)⁴ oraz serie stempli legionowych z Novae⁵. O losach legionu w V wieku i ewentualnie później brak jakichkolwiek danych.

Poniższy przegląd obejmuje prozopograficzne zestawienie wszystkich znanych dotychczas oraz prawdopodobnych legatów legionu I Italskiego. Uszeregowani zostali oni w porządku chronologicznym, a ze względu na stan posiadanych informacji podzieleni na trzy grupy:

- A. Określeni w czasie.
- B. Nie określani w czasie.
- C. Prawdopodobni.

Informacje dotyczące każdej z wymienionych niżej osób w grupach A i B zawarte są w siedmiu punktach oznaczonych małymi literami od (a) do (g), w następujący sposób:

- a — źródła,
- b — literatura,
- c — *cursus honorum*,
- d — komentarz,
- e — datacja legacji legio I Italica,
- f — *origo*,
- g — status społeczny: patrycjusz,

*homo novus*⁶.

Pominięcie któregośkolwiek z punktów oznacza brak danych. W opracowaniu niniejszym przytoczone są tylko źródła najważniejsze (głównie inskrypcje), poświadczające pełnienie dowództwa legionu I Italskiego i zawierające istotne elementy dla rekonstrukcji *cursus honorum* danej osoby. Grupę legatów prawdopodobnych (C) potraktowano skrótowo i wyłączono częściowo z rozważań końcowych, gdyż ze

⁴ E. J. Solomonik, *Latinskie nadpisi Hersoneses Tauričeskogo*, Moskwa 1983 oraz recenzja tej pracy: G. Alföldy, *Gnomon* (w druku).

⁵ T. Sarnowski, *Die Ziegelstempel aus Novae* (Germania, w druku); tenże, *Germania*, 63, 1, 1985, s. 107 - 127.

⁶ Przez *homines novi* w niniejszym opracowaniu rozumie się pierwszych senatorów w rodzie oraz ekwitów przyjętych do stanu senatorskiego.

względem na niepewność sprawowania legacji ma ona mniejsze znaczenie dla prozopografii legionu I Italskiego.

A

1. C. Manlius Valens

a. 1. Dio LXVII 14,5;

..., Γαῖου Οὐάλεντος, ...

2. Tac. ann. XII 40;

..., adversa interim legionis pugna, cui Manlius Valens praeerat, ...

3. Tac. hist. I 64;

Manlius Valens legatus Italicae legionis, quamquam bene de partibus meritus, nullo apud Vitellium honore fuit: ...

4. Eutropius VIII, 1;

Anno octingentesimo et quinquagesimo ab urbe condita, Vetere et Valente consulibus, ...

5. AE 1961 : 236 (Karak Noûh – Syria);

A/ I(oui) O(ptimo) M(aximo) H(eliopolitano) || C. Julius || Ruf(i) f. Fab. || Magnus

B/ C(aio) Antistio Vete(re), C(aio) Mani(li)o cos.

- b. (1) RE XIV (1928) szp. 1212 - 1214 nr 88 (Groag). (2) PIR² M 163. (3) G. Alföldy, *Rheinarmeen*, s. 79 przyp. 353. (4) F. Beuchel, s. 34 i 94 nr 2. (5) A. Birley, *Fasti Brit.*, s. 19, 25, 43, 67, 224, 230, 409, 431. (6) A. Birley, *Roman Britain*, s. 44 - 45. (7) A. Degrassi, s. 204. (8) J. S. De Laet, s. 159 nr 1052 oraz s. 195 nr 1457. (9) W. Eck, *Senatoren*, s. 66/67. (10) B. Stech, *Senatores Romani*, s. 30 nr 189, s. 55 nr 492, s. 64 nr 798. (11) L. Vidman, s. 89 - 6, 13.

c. — — — — ?

— praetor (przed 51/52 r.)

— legatus legionis (II Augustae^{7?} lub XX V. V.^{8?} — 51/52 r.)

— legatus legionis I Italicae (69 r.)

— consul (96 r.)

- d. C. Manlius Valens jest pierwszym pewnym legatem legio I Italica. Jego prawidłowe *praenomen* jest zgodne z przekazem Cassiusa Dio⁹ (Caius zamiast Titus, jak to sądzono jeszcze do niedawna — CIL VI 17707). Valens urodził się najprawdopodobniej w 6 r. n.e. Zapewne przed rokiem 51/52 osiągnął preturę, bowiem właśnie na ten rok datowana jest jego legacja jednego z legionów stacjonujących w Brytanii. Nie wiemy, co spowodowało przerwę w jego dalszej karierze,

⁷ RE XIV (1982) szp. 1212 - 1214.

⁸ Alföldy, *Rheinarmeen*, s. 79 przyp. 353.

⁹ Dio LXVII 14,5

trwającą do roku 69, kiedy to został dowódcą legionu I Italskiego w Galii. Później również wolno awansował, gdyż dopiero w 96 roku, w wieku 90 lat, sprawował urząd konsula (*consul ordinarius*). Podczas tego konsulatu zmarł. Uważa się, że jego drugie *intervallum* mogło być spowodowane zbyt późnym przejściem na stronę Flawiuszy. Natomiast desygnowanie Valensa na konsula w tak podeszłym wieku miało może na celu zjednanie sobie przez Domicjana niektórych kręgów senatorskich¹⁰.

e. 69 rok.

g. Homo novus¹¹.

2. [— — —]nius Gallus L. f. Stellatina Vecilius Crispinus Mansuanus Marcellinus Numisius Sabinus

a. 1. CIL III 6813 = ILS 1038 = F. Beuchel, nr 2 (Antiochia):

[L. An]nio L. f. Stel. | [G]allo Vecilio | Crispino Mansuano | Marcellino Numisio. | [S]abino leg. Aug. pro pr. | ⁵provinciar. Galatiae Pisid. | [P]aphlagoniae sodali Flav | iali procos. prov. Sard. | [l]eg. legionum I Italicae et | [I] Traianae fortis praef. frum. | ¹⁰dandi curatori viar. Clodiae | Cassiae Anniae Ciminiae Tra | ianae novae praetori trib. pl. | quaestori provinc. Ponti et | [B]ithyniae leg. Asiae III vir capital. | ¹⁵[trib.] milit. leg. XXI Rapacis.

b. (1) RE I (1894) szp. 2268/2269 nr 51 (Klebs); RE VI Supl. (1935) szp. 25 nr 3a. (2) PIR² C 1541 oraz G 71. (3) G. Alföldy, *Rheinarmeen*, s. 79 przyp. 353. (4) F. Beuchel, s. 94 i 99 nr 2. (5) A. Birley, *Fasti Brit.*, s. 19. (6) W. Eck, *Chiron* 12, 1982, s. 353/354 oraz 361/362. (7) W. Eck, *Historia* XX 1971, s. 511/512, przyp. 10. (8) W. Eck, *Senatoren*, s. 38, 41, 46. (9) A. Garzetti, *Nerva*, s. 181 nr 70. (10) D. Magie, *Asia Minor*, s. 1588, 1593, 1597. (11) H.-G. Pflaum, *BJ* 163, 1963, s. 228, 231, 235. (12) E. Ritterling — E. Groag, *Fasti Deutschland*, s. 133. (13) R. K. Sherck, *Galatia*, s. 63 - 65. (14) E. Smallwood, s. 74 nr 191. (15) B. Stech, s. 112 nr 1625 oraz s. 165 nr 200. (16) R. Syme, *Historia* XIV 1965, s. 345/346. (17) R. Syme, *Historia* XVIII 1969, s. 359, przyp. 44. (18) K. Wachtel, s. 20 - 22.

c. — trib. mil. leg. XXI Rapacis

— III vir capitalis

— leg. (proconsulis) Asiae

— qu. Ponti et Bithyniae

— tr. pl.

— pr.

¹⁰ Eck, *Senatoren*, s. 67.

¹¹ De Laet, s. 222.

- cur. viarum Clodiae Cassiae Anniae Ciminiae Traianae novae (108 - 110)
- praef. frum. dandi
- leg. leg. I Ital. (112/113)
- leg. leg. II Traianae fortis (114/115)
- procos. Sardiniae (115/116?)
- sodalis Flavialis
- leg. Aug. pr. pr. Galatiae Pisidiae Paphlagoniae

d. Nazwisko tego legata nie jest całkowicie zachowane. Do chwili obecnej nie rozstrzygnięto definitywnie, czy chodzi tu o L. Anniusa...¹², czy o L. Cossoniusa...¹³ Problematiczna pozostaje również identyfikacja interesującego nas senatora z Gallusem, konsulem (*suffectus*) roku 119¹⁴. Karierę swą [...]nius Gallus rozpoczął jako trybun wojskowy legionu XXI Rapax, który został prawdopodobnie zniszczony w czasie walk nad Dunajem w końcu 92 roku¹⁵. Następnie po przejściu mniej cenionych funkcji pretorskich został legatem legionu I Italskiego, a następnie II Traiana. W przebiegu *cursus honorum* tego legata występują trzy wyraźne odstępstwa od tradycyjnego schematu awansu. Są to: po pierwsze – pełnienie trybunatu wojskowego przed wigintiwiratem; po drugie – sprawowanie legacji prokonsularnej jeszcze przed kwesturą oraz podwójne dowództwo legionowe – po trzecie. Skupienie przez jedną osobę legacji nad dwoma legionami było dość rzadko spotykane i wiązało się z nadzwyczajną sytuacją militarną. Można przypuszczać, że Gallus poprowadził legion I Italski z Mezji na wschód do walki z Partami i podczas tej wojny objął również dowództwo legionu II Traiana. Tak więc legatem legionu I Italskiego był prawdopodobnie w latach 112/113¹⁶. Ostatni znany urząd, a mianowicie namiestnictwo Galacji, datować możemy na rok 116/117¹⁷.

e. 112/113 r.

f. Italia¹⁸.

¹² Za identyfikacją L. [An]nio... opowiadają się: PIR² G71, RE I (1894) szp. 2268/2269 (Klebs), Smallwood, s. 74 nr 191, Ritterling-Groag, *Fasti Deutschland*, s. 133.

¹³ Za uzupełnieniem L. [Cosso]nio... opowiadają się: Sherk, *Galatia*, s. 63 - 65; Syme, *Historia XIV* 1965, s. 345/346; XVIII 1969, s. 359 przyp. 44; Eck, *Historia XX* 1971, s. 511/512 przyp. 10; Alföldy, *Rheinarmeen*, s. 79 przyp. 353.

¹⁴ L. Cossonius Gallus – Garzetti, *Nerva*, s. 179 nr 61; AE 1926, 81, Degrassi, s. 35 itd. Za identyfikacją tych dwóch osób opowiadają się przede wszystkim: Sherk (o.c.), również Syme, *Historia XIV*; Pflaum, *Historia IV* 1955, s. 20, Eck natomiast w *Chiron* 12, 1982, s. 354 przyp. 292 i s. 362 przyp. 321 twierdzi, że zgodnie z nowymi ustaleniami (Pani, *Sesta Miscellanea*, 1978, ss. 420) imię tego konsula brzmiało Q. Vibius Gallus, a więc chodzi tu o dwie różne osoby.

¹⁵ RE 12 (1924/1925) szp. 1789 (Ritterling, *Legio*).

¹⁶ Pflaum, B J 163, 1963, s. 228 oraz Wachtel, s. 22, przyp. 1.

¹⁷ Eck, *Chiron* 12, 1982, s. 361.

¹⁸ Stech, s. 165 nr 200; Wachtel, s. 20.

3. Q. Planius Sardus L. Varius Ambibulus

- a. 1. AE 1911, 111 = ILS 9486 = AE 1966, 545 = IEF, 233, s. 44 (Cuicul):

Q. Planio Sardo [L. ? Vario ? L. ? f. ? Fal. ?] | Ambibulo cos., tr[ib]. mil. leg. — —
— | pia[e] fidelis, X vir. [stlit. iudicand.], | quaestori, trib. p[ro]l., pr., praef. frum.]
[⁵ dandi ex s. c., proc[os]. prov. Mace] | doniae, leg. leg. I I[talicae] in Moesia | in-
feriore, leg. leg. III [Aug. in Africa?] | patrono [coloniae] | d. d. [p. p.]?

2. CIL X 3872 = F. Beuchel nr 10 = H.-G. Pflaum, BJ 163, 1963, s. 224 -
- 237 = AE 1964, 42 (Capua):¹⁹

[— — — — i]o L. f. Fa[l. | — — —]lo c[os. | procos. pro]v. Macedon[ia], | leg.
Aug. leg.] III Aug. et tra[ctus] [⁵ Numid.? leg. Au]g. leg. I Ital[icae], | praefecto
f]rum. dand[i ex s. c., | — — — — —]

- b. (1) RE XIV sup. (1974) szp. 825 nr 9 (Eck); RE VIII A (1955) szp. 391
nr 9 (Lambertz). (2) PIR¹ V 183. (3) A. Aichinger, *Macedonia*, s. 627 - 629
nr 22. (4) G. Alföldy, *Konsulat*, s. 202, 265, 286, 297, 300. (5) G. Alföldy,
Rheinarmeen, s. 40 - 42 nr 50. (6) W. Eck, *Chiron* 13, 1983, s. 160/161, 172/173.
(7) H.-G. Pflaum, BJ, 163, 1963, s. 224 - 237. (8) B. E. Thomasson, *Nordafrika*,
s. 170 nr 132. (9) B. E. Thomasson, *SPQR*, s. 82 - 84, 93. (10) L. Vidman,
Fasti Ost., s. 118.

- c. d. W przypadku tego legata mamy wiele niejasności, mimo że znamy go z wielu
inskrpcji²⁰. Problem polega na tym, że nie jesteśmy pewni, czy chodzi tu o jedną,
czy też o dwie osoby. H.-G. Pflaum w BJ 163 (o.c.) dokonując nowej redakcji
inskrpcji CIL X 3872 uważa, że osoba tam występująca to L. Varius Ambibulus,
syn cos. suff. 132 lub 133 roku, legat leg. VIII Augusta o następującej karierze:
- praef. frum. dandi ex s.c.
 - leg. leg. I Italicae
 - leg. leg. VIII Aug. et tract. Sumelocensis (może ok. 162 lub 170 r.)
 - procos. prov. Macedoniae
 - cos. (suff. — 164/165?)

W takim wypadku mielibyśmy do czynienia z dwoma osobami, prawdopo-
dobnie ojcem i synem, którzy byli legatami legionu I Italskiego. Nie jest to wyklu-
czone. Do tezy tej jako prawdopodobnej przychyła się Alföldy²¹. Z drugiej
jednak strony uderzająca zbieżność karier może sugerować, że w obu przypadkach
chodzi tu o jedną i tę samą osobę, a mianowicie Q. Planiusa Sardusa L. Variusa
Ambibulusa, który pełnił następujące urzędy:

¹⁹ Przytoczono lekcję inskrpcji CIL X 3872 zaproponowaną przez Pflauma.

²⁰ Inskrypcje wymienione w *SPQR* (o.c.), s. 82 - 84 i 94 oraz w pozostałej literaturze przy-
toczonej wyżej (punkt b).

²¹ Alföldy, *Rheinarmeen* oraz *Konsulat*.

- trib. mil. ... piaie fidelis
- X vir stlit. iud.
- quaestor
- trib. pl.
- praet.
- praef. frum. dand. ex s.c.
- procos. prov. Macedoniae (125 r.)
- leg. Aug. leg. I Ital.
- leg. Aug. leg. III Aug. (132 r.)
- cos. (suff. – 132? lub 133 r.)

Podobnie jak u poprzedniego legata legionu I Italskiego (nr 2) mamy tu do czynienia ze zjawiskiem sprawowania wigintiwiratu i trybunatu wojskowego w odwrotnej kolejności.

- e. A Q. Planius Sardus L. Varius Ambibulus – między 125 a 132 r. (najczęściej przyjmuje się 130 - 132).
- B L. Varius Ambibulus –? ok. 160 r.
- f. Capua (lub Nola?).
- g. Homo novus.

3a. [? Pompei f. Pom(ptina tribu) Vopiscus Caius Arr]unt[ius Cate]llius Celer Allius Sabinus

a. 1. AE: 1980, 426 (Volsini):

[? Pompeio ? f(ilio) Pom(ptina tribu) Vopisco C(aio) Arr]unt[ius Cate]llio Celeri Allio Sabino, | [(decem)uir(o) stlitib(us) iudicand(is),] t[rib(uno) lati]cl[au]s leg(ionis) ...] p(iaie) f(idelis), quaestori candidat(o) Aug(usti), | [trib(uno) pleb(is), praetori, ...] n[on] ... , leg(ato)] le[g(ionis) XIII] Gem(inae) et leg(ionis) I Italicæ dd(onis) militarib(us) | [donato ab Imp(eratore) Caesare diuo Hadriano Aug(usto) ha[sta] pura coron(a) uallari uexill(o) arg(enteo), legat(o)] [Imp(eratoris) Caesaris Antonini Aug(usti) Pii prouinc(iae) Cappad]oc(iae), aug[ur]i, co(n)s(uli), pr(aetori) Etruriae, proco(n)s(uli) prouinc(iae) Africae | [patrono uacat col(onia) I]ulia uacat Carthago.

b. (1) P. Gros, *Une dédicace carthaginoise sur le forum de Bolsena*, MEFRA, 92, 1980, 2, s. 977 - 989.

- c. – decemvir stlitibus iudicandis (ok. 120 - 121 r.)
- tribunus laticlavius legionis ... piaie fidelis (ok. 123 - 124 r.)
- quaestor (ok. 128 r.)
- tribunus plebis (ok. 130 r.)
- praetor (ok. 133 r.)

- praefectus alimentorum (?) (ok. 134 r.)
- legatus legionis XIII Geminae et I Italicae (ok. 135 - 136 r.)
- legatus imperatoris provinciae Cappadociae (ok. 138 - 139 r.)
- consul suffectus (ok. 140 - 142 r.)
- proconsul provinciae Africae (ok. 155 - 156 r.)

d. Pompeius Vopiscus urodził się w początkach II wieku. Po przejściu niższych urzędów, od wigintiwiratu do pretury, sprawował bliżej nie określoną funkcję. Możliwe, że chodzi tu o stanowisko „praefectus’a alimentorum”. Następnie dowodził w Judei legionami XIV Gemina i I Italica. Miało to miejsce w latach 135 - 136. Ostatnim jego znanym urzędem jest namiestnictwo Afryki. Jak dotąd nie wiadomo, w którym miejscu jego *cursus honorum* powinniśmy umieścić augurat i preturę Etrurii.

e. 135 - 136 r.

f. Italia.

g. Homo novus.

4. L. Novius Crispinus Martialis Saturninus

a. 1. CIL VIII 2747=ILS 1070=F. Beuchel nr 3 (Lambaesis):

L. Novio Crispino | Martiali Saturnino | cos. desig. leg. Aug. pr. pr. | provinciae Africae procos. Galliae |⁵ Narbonensis leg. Aug. leg. I Italicae | leg. Aug. iuridico Asturiae et Callaeciae | praetori trib. pleb. quaestori pro praet. | provinciae Macedoniae. trib. mil. | leg. VIII Hispaniae. III viro viarum |¹⁰ curandarum sevirorum eq. Romanorum | veterani leg. III Aug. | qui militare coeperunt Glabrione | et Torquato item Asiatico II et Aquilino cos.

2. CIL VIII 18273=F. Beuchel nr 4 (Lambaesis):

[L. Novio C]rispi[no | Martiali Saturnino | cos. desig. leg. Aug. pr. pr. | provinciae Africae procos. [Galliae |⁵ Nar]bonensis leg. Aug. leg. I It[alicae. leg. | Aug. i]uridico Asturiae et [G]a[ll]aeciae | praeto[ri] trib. pleb. quaestori [pr. pr. provinciae Macedoniae [trib. militum | leg. V]III Hispaniae. III v[ir]o viarum cu |¹⁰ rand]arum sevirorum [eq. Romanorum | — — —]ilius Balbus tr[ib. mil.] | Ulpius Postum[us] | Cascellius C.f. [— — —] | Ulpius [Fl]avi[nus] (?) | Pompeius Pro[culus] |¹⁵ Cassius [— — —]²².

b. (1) RE XVII (1936) szp. 1217/1218 nr 9 (Groag). (2) PIR¹ N 144. (3) G. Alföldy, *Fasti Hisp.*, s. 84/85. (4) G. Alföldy, *Konsulat*, s. 51; 102; 150; 156; 157; 247; 266; 269; 270; 297; 340, 351 - 353. (5) F. Beuchel, s. 94 nr 4, s. 99 nr 3

²² Lekcja inskrypcji ... [Ulpius [Fl]avi[nus]]?¹⁵ ... przyjęta za: Alföldy, *Fasti Hisp.*, s. 84.

- i 4. (6) A. Degrassi, *Fasti*, s. 42. (7) W. Hüttl, *Pius II*, s. 102/103; 131; 136/137; 177; 180. (8) P. Lambrechts, *Senat I*, s. 86 nr 448. (9) B. E. Thomasson, *Nordafrika*, II, s. 174/175.
- c. – sevir equitum Romanorum
 – IIII vir viarum curandarum
 – tribunus militum leg. VIII Hispanae (przed 123 r.)²³
 – quaestor pro pr. prov. Macedoniae
 – tribunus plebis
 – praetor (ok. 139/140 r.)²⁴
 – leg. Aug. iuridicus Astyriae et Gallaeciae (136 - 138²⁵ lub 141 - 143 r.)²⁶
 – leg. Aug. leg. I Italicae (140 - 143 lub pewniej 143 - 145)
 – proconsul Galliae Narbonensis (144? - 145 lub 145/146)²⁷
 – leg. Aug. pro pr. prov. Africae (146 - 150)
 – consul suff. (150 r.?)
- d. Znamy go z wielu inskrypcji z Afryki Północnej²⁸. O jego pochodzeniu nic nie wiadomo. Przyjmuje się, że urząd – iuridicus Astyriae et Gallaeciae – sprawował w latach 136 - 138 lub 141 - 143, będąc bezpośrednim następcą Q. Fuficiusa Cornutusa. Legionem I Italskim dowodził prawdopodobnie w latach 143 - 145. Na okres 146 - 150 r. przypada jego afrykańska legacja, jako następcy C. Ulpiusa Prastiny Pacatusa Messalinusa, a poprzednika M. Valeriusa Etruscusa. W roku 149 lub bardziej prawdopodobnie w 150, wrócił do Rzymu, gdzie sprawował urząd konsula. Crispinus był ponadto patronem Thamugadi i Diana Veteranorum. Miał on syna P. Noviusa Saturninusa Martialis oraz córkę Novię Crispinę.
- e. 143 - 145 r.

5. L. Venuleius L. f. Apronianus Octavius [Priscus]

a. 1. CIL XI 1432=F. Beuchel nr 5 (Pisa):

[L(ucio) Venuleio L(ucii) f(ilio) Gal(eria)] Aproniano Octavio | [Prisco III vir(o) a(ere) a(rgento)] a(uro)f(lando) f(eriundo) praef(ecto) urb(i) feriar(um) | [Lat(inarum) augur(i) quaest(ori) Aug(usti) | pr]aet(ori) leg(ato) leg(ionis) prim(ae) Ital(icae) co(n)s(uli) II | [sodal(i) Hadrianal(i) sodal(i)] Antoninian(o) Verian(o) leg(ato) Aug(usti) |⁵ [pr(o) pr(aetore) prov(inciae) Hispaniae citeri]oris praetori

²³ RE XII (1924/1925), szp. 1669 (Ritterling, *Legio- VIII Hispana*, tribuni militum).

²⁴ Alföldy, *Fasti Hisp.*, s. 84.

²⁵ Alföldy, *Konsulat*, s. 353.

²⁶ Alföldy, *Fasti Hisp.*, s. 84.

²⁷ Ibidem; Hüttl, *Pius II*, s. 131, podaje rok 146.

²⁸ Por. Thomasson, *Nordafrika II*, s. 174, przyp. 108.

Etruriae V Pisis | [— — —] publice d(ecreto) d(ecurionum) | [ob... i]n patriam suam beneficia.

2. CIL XI 1433 = F. Beuchel nr 6 (Pisa):

[L(ucius) Venuleius L(ucii) f(ilius) Gal(eria) Apronianus Octavius Priscus co(n)s(ul) | [III vir a(ere) a(rgento) a(uro) f(lando) f(eriundo) praef(ectus) urb(i) feriar(um) Lat(inarum)] | [au]gur q[uaest(or) Aug(usti) praet(or) leg(atus) leg(ionis) primae] | [Italicae [in Moesia inferiore sodalis] | Hadriana[lis sodalis Antoninianus Verianus leg(atus) Aug(usti) pr(o) pr(aetore) prov(inciae) Hispaniae] | citeriori[s — — — praetor Etruriae] | cum Venulei[a — — —] | et propriis et redemp[tis — —] | et opere usque in alv[eum — —] | thermas p(ecunia) s(ua) [— — —] | | | | [— — —]

- b. (1) RE A (1955) szp. 822/823 nr 7 (Hanslik). (2) PIR¹ V 253. (3) G. Alföldy, *Fasti Hisp.*, s. 28 - 32. (4) G. Alföldy, *Konsulat*, s. 38, 39, 40, 49, 88, 89, 94, 108, 109, 116, 150, 151, 161, 178, 185, 229, 285, 297, 305, 323, 327. (5) A. Balil, *Hispania Tarraconense*, Emerita XXXII, 1, 1964, s. 27. (6) M. Cebeillac, *Quaestores*, s. 140 - 142. (7) A. Degrassi, *Fasti*, s. 47. (8) J. Fitz, *Laufbahn*, s. 60, 64, 65. (9) R. Hanslik, *ÖJh*, 1954, 41, s. 166 - 170. (10) W. Hüttel, *Pius II*, s. 42. (11) P. Lambrechts, *Senat I*, s. 132 nr 787. (12) B. Liou, *Praetores*, s. 23 - 32 nr 3. (13) H. -G. Pflaum, *Sodales Antoniniani*, s. 14 - 19, nr 4. (14) H. -G. Pflaum, *BVbl*, 27, 1962, s. 84. (15) L. Schumacher, *Priesterkollegien*, s. 50 nr 14. (16) M. Wojciechowska, *Praefecti Latinarum*, P.H. t. LXXIII, 1 - 2, 1982, s. 13 nr XI.

c. — III vir monetalis

- praef. urbi feriarum Latinarum
- augur
- quaest. Aug.
- praetor (142 r.?)
- leg. leg. I Italicae (143?/144?)
- cos. suff. (145?)
- sodalis Hadrianalis
- leg. Aug. pr. pr. prov. Hisp. cit. (przed 161 r.)
- sodalis Antoninianus (po 161 r.)
- cos. II (168 r.)
- sodalis Antoninianus Verianus (po 169 r.).

oraz

- praetor Etruriae (5 razy).

d. L. Venuleius Apronianus Octavius Priscus, potomek znanej rodziny patrycjuszowskiej z Pizy, był synem L. Venuleiusa Apronianusa — konsula 123 roku²⁹.

²⁹ Por. Wojciechowska, *Praefecti Latinarum*, 1, 2, s. 11/12, nr 9, oraz dalsza literatura tam cytowana.

W pierwszej inskrypcji możemy z dużym prawdopodobieństwem uzupełnić cognomen „Priscus”, które nosił również jego ojciec. Karierę swą Apronianus rozpoczął od najbardziej cenionego stanowiska w ramach wigintiwiratu, tj. III vir monetalis. Następnie sprawował honorowy urząd praefecta urbi feriarum Latinarum³⁰. Dalej był augurem oraz kwestorem (principis), a bezpośrednio potem legatem legionu I Italskiego, prawdopodobnie w latach 143/144³¹. Wydaje się mało prawdopodobne, aby przed drugim konsulem sprawował urzędy prokonsula Azji i legata Mezji³². Następne urzędy możemy uszeregować w następującej kolejności: sodalis Hadrianalis, namiestnik prowincji Hispania citerior, sodalis Antoninianus, consul II ordinarius oraz sodalis Antoninianus Verianus³³.

Podobnie jak jego ojciec, sprawował też wysokie urzędy prowincjonalne, będąc pięciokrotnie pretorem Etrurii, a także pełnił funkcje w Pizie. Świetna kariera tego senatora, stawiająca go w gronie najbardziej znanych i cenionych dowódców legionu I Italskiego, była zapewne spowodowana przynależnością do bogatego rodu z którego się wywodził, jak również osobistymi zasługami oraz kuratelą cesarską.

e. 143?/144?

f. Italia (Piza)

g. Patrycjusz (dokooptowany przed kwesturą)³⁴.

6. A. Iulius Pompilius Piso T. Vibius (Varus) Laevillus Berenicianus

a. 1. CIL VIII 2582=ILS 1111=F. Beuchel nr 1 (Lambaesis):

[A.] Iulius Pompilius A. fil. Cornelia Piso T. Vib[ius — — — Laevillus] | Berenicianus X vir stlitibus iudicandis tri[bunus militum leg — — —] | item XV Apollinaris quaestor urb. adlec[tus inter tribunicios praetor] | candidatus Augustorum legatus leg. XIII [Geminae item IIII Flaviae] | praepositus legionibus I Italicae et IIII Flaviae cum omnibus copiis] |⁵ auxiliorum dato iure gladi leg. August[orum pro praetore leg. III Aug.] | consul desig[natus].

2. CIL VIII 2747=F. Beuchel nr 1a=Marcil let-Jaubert, s. 348/349 (Lambaesis):

³⁰ Bliżej na temat tego urzędu: ibidem.

³¹ Data legacji nie jest całkiem pewna: tutaj przyjęta za Alföldy, *Konsulat*, s. 297 i 327, również chronologia pozostałych urzędów oparta jest wyłącznie na przypuszczeniu, gdyż źródłowo poświadczony jest tylko drugi konsulat (rok 168).

³² Pogląd taki prezentuje Hanslik, *ÖJh* XLI 1954, s. 166 - 170.

³³ Przyjęte za Alföldy, *Fasti Hisp.*, s. 30/31.

³⁴ Schumacher, *Pristerkollegien*, s. 50 nr 14.

[praeposit — — — legionibus I Italicae | et IIII] Fl cum [auxiliis — — —] | dato iure gladii [leg. Aug. | p]r. pr. leg III Aug| — — et veterani leg. III Aug. | qui militare coeper(unt) |⁵ Glabrione et Homull(o) et Praesente et Rufino | cos.

3. CIL VIII 2745 = F. Beuchel nr 1 b = Marcillet-Jaubert, s. 347/348 (Lambaeis)³⁵:

[A. Iulio Pompilio] | [A. fil. Corn. Pisoni] |³ [T. Vibio] Laevil[lo] | [— —]ato Berenic[i] | ano [X vi]r stlitib. iud |⁶ trib. m[i]l latic. leg. XII Fu[l] | item XV Apoll. quaes[t] | (u)rb. alle(cto) inter tr[i] |⁹ bunicios. praetori | candida(to) Augustor | leg. leg. XII[I Gem. item] |¹² IIII Fl. p(r)ae[posito le] | gionib[us I Ital. et] | IIII FL. cum [omnibus] |¹⁵ [copiis auxiliorum] | dato iure gladii | [leg. pr. pr. Augustor.] |¹⁸ [leg. III Aug. cos. desig.]

- b. (1) RE X (1917) szp. 779/780 nr 401 (Hohl); RE XIII supl. (1973) szp. 319 (Thomasson). (2) PIR² J 477. (3) G. Alföldy, *Rheinarmeen*, s. 79 przyp. 353. (4) G. Alföldy, *Konsulat*, s. 41; 46; 47; 100; 169; 191; 249; 283; 284; 297; 298; 301; 321; 326; 338; 359; 374. (5) G. Barbieri, *Albo*, s. 163 nr 767. (6) F. Beuchel, s. 84/85; 94; 98; 99. (7) A. R. Birley, *Fasti Britain*, s. 10; 18; 19. (8) A. Degrassi, *Fasti*, s. 196. (9) A. Dobó, *Pannonien*, s. 69. (10) F. Grosso, *Commodo*, s. 679. (11) H. Halfmann, *Senatoren*, s. 190/191 nr 116. (12) W. Hüttl, *Antoninus Pius*, s. 71. (13) P. Lambrechts, *Senat I*, s. 140 nr 833. (14) J. Marcillet-Jaubert, A. V., XXVIII, 1977, s. 346 - 359. (15) J. Piso, *Acta Musei Napocensis*, XVI, 1979, s. 69 - 76. (16) S. E. Stout, *Moesia*, s. 80/81 nr 140. (17) B. E. Thomasson, *Nordafrika II*, s. 187 - 189.

- c. — X vir stlitibus iudicandis
 — tribunus militum legionis XII Fulminatae³⁶
 — tribunus militum legionis XV Apollinaris
 — quaestor urbanus (ok. 166 r.)³⁷
 — adlectus inter tribunicios (ok. 167 r.)
 — praetor candidatus Augustorum (ok. 168/169 r.)
 — legatus Augusti legionis XIII Geminae (ok. 170/171 r.)
 — legatus Augusti legionis IV Flaviae (ok. 173 r.)
 — praepositus legionibus I Italicae et IV Flaviae [cum omnibus copiis] auxiliorum dato iure gladii (175/176 r.)
 — legatus Augustorum pro praetorae legionis III Augustae (176 - 178)
 — consul (suffectus — ok. 178/179 r.).

- d. A. Iulius Pompilius Piso ... rozpoczął swą karierę według typowego schematu *cursus honorum* senatorskiego, czyli od wigintiwiratu oraz trybunatu wojskowego.

³⁵ Lekcja inskrypcji podana za Marcillet-Jaubert, A. V. XXVIII 1977, s. 347/348.

³⁶ Birley w *Fasti Britain*, s. 10 podaje legio XIII Gemina w miejsce XII Fulminata.

³⁷ Datację wszystkich urzędów przyjęto za H. Halfmann, *Senatoren*, s. 190/191 nr 116.

Na oznakę łaski cesarskiej wskazuje pełniony przezeń urząd praetora candidatusa Augustorum. Następnie bez sprawowania stanowiska cywilnego zostaje kolejno legatem dwóch legionów, XIII Gemina³⁸ w Apulum, a następnie IV Flavia w Singidunum. Jako *praepositus legionibus* dowodzi legionami IV Flawijskim i I Italskim wraz z ich oddziałami pomocniczymi. Posiadał też *ius gladii*³⁹. Data tego nadzwyczajnego dowództwa była szeroko dyskutowana. Marcillet-Jaubert (o.c.) opowiada się za rokiem 175, a więc momentem rozpoczęcia przez Marka Aureliusza próby realizacji planu podboju Sarmatów. Kolejnym i jedynym szczeblem kariery prowadzącym do konsulatu było dowództwo nad legionem III Augusta w Afryce.

Wbrew dawniejszym opiniom, Piso pochodził najprawdopodobniej nie z Italii, lecz z Orientu⁴⁰.

e. 175/176 r.

f. Orient⁴¹

g. Homo novus.

7. M. Fabius M. f. Quirina Magnus Valerianus

a. 1. CIL XI 2106=ILS 1138=F. Beuchel nr 7 (Pisis):

M. Fabio M. f. Quir. Magno | Valeriano X vir. stlitib. | iud., trib. laticl. leg. XI Cl. | p. f., XV vir s. f., q. cand., VI vir. | turma V. tr. pl., pr. luperco |⁵ cur. r. p. Velitrensium, | cur. viae Latinae, iur. | reg. Tusciae et Picani, leg. | Augg. leg. I Italicae, | splendidissimus ordo |¹⁰ Clusinorum patrono | optimo ob benivolentiam eius in se conla | tam.

b. (1) RE VI (1909) szp. 1775/1776 nr 97 (Groag). (2) PIR² F 43. (3) G. Alföldy, *Konsulat*, s. 295, 297. (4) G. Barbieri, *Albo*, s. 53/54 nr 215. (5) F. Beuchel, s. 87/88, s. 94 nr 7. (6) A. Degrassi, *Fasti*, s. 178. (7) P. Lambrechts, *Sénat I* nr 1048, s. 157. (8) P. Lambrechts, *Sénat II*, s. 25 nr 168. (9) L. Schumacher, *Priesterkollegien*, s. 84/85 nr 38.

c. — X vir stlitibus iudicandis

— tribunus laticlavius legionis XI Claudiae piaie fidelis

³⁸ Alföldy, *Konsulat*, s. 338 — podaje legację legionu XIV Gemina w miejsce XIII Gemina.

³⁹ Bliżej na temat pełnomocnictw związanych z posiadaniem *ius gladii* por. Liebs, ZPE 43, 1981, s. 217 - 223.

⁴⁰ Marcillet-Jaubert, A. V. XXVIII, 1977, s. 355, H. Halfmann, *Senatoren*, s. 190/191 nr 116.

⁴¹ Ibidem.

- XV vir sacris faciundis
- quaestor candidatus
- sevir equitum Romanorum turma quinta
- tribunus plebis
- praetor
- lupercus
- curator rei publicae Velitrensiū
- curator viae Latinae (ok. 174 r.)
- iuridicus regionis Tusciae et Piceni
- legatus Augustorum duorum legionis I Italicae (ok. 177 - 180 r.)⁴²
- (curator operum locorumque publicorum? (prawdop. 193 r.)⁴³)
- consul suffectus (ok. 182 r.)⁴⁴
- patronus Clusinorum.

d. O jego powiązaniach rodzinnych niewiele wiadomo. Być może był potomkiem Q. Fabiusa Barbarusa Valeriusa Magnusa Iulianusa i krewnym M. Ialliusa Bassusa Fabiusa Valerianusa, senatora z czasów Marka Aureliusza, pochodzącego z Galli Narbonensis. Piastował sewirat po kwesturze, co było dość rzadkie. Wiele ze swoich stanowisk a zwłaszcza godność kapłańską lupercusa zawdzięczał sławnemu rodowi Fabiuszy, do którego sam należał. Legionem I Italskim dowodził w okresie współrządów Marka Aureliusza i Luciusa Verusa lub bardziej prawdopodobnie Marka Aureliusza i Kommodusa.

e. Ok. 177 - 180 r.

f. Italia.

g. Rodzina senatorska⁴⁵ (dokooptowany przed kwesturą).

8. M. Valerius Maximianus

a. 1. CIL III 13439=ILS 9122 (Diana Veteranorum):

M(arco) Valerio Maximiano M(arci) Valeri Maximiani quinq(uennalis) s[(acerdotalis)] | f(ilio), pont(ifici) col(oniae) Poetovionens(ium), equo p(ublico), praef(ecto) coh(ortis) I Thrac(um), trib(un) coh(ortis) I (H)am(iorum) | civium R(omanorum), praep(osito) orae gentium Ponti Polemoniani, don(is) don(ato)

⁴² Datacja za Alföldy, *Konsulat*, s. 297; L. Schumacher, *Priesterkollegien*, opowiada się za rokiem 168/169 (s. 85).

⁴³ CIL VI 1585 b; Schumacher, *Priesterkollegien*, twierdzi, że urząd ten sprawował nie interesujący nas legat, lecz jego syn (s. 85).

⁴⁴ Degrassi, *Fasti*, podaje datę konsulatu przed 193 rokiem (s. 178).

⁴⁵ Schumacher, *Priesterkollegien*, s. 85.

bel | lo Phart(ico), allecto ab imp(eratore) M(arco) Antonino Aug(usto) et misso in procinctu | Germanic(ae) expedit(itionis) ad deducend(a) per Danuvium quae in annonam Panno(niae) utriusq(ue) exercit(uum) denavigarent, praepos(ito) vexillationum clas(sium) praetor(iarum) Misenatis item Ravennatis item clas(sis) Brittanicae item equit(um) Afror(um) et Mauror(um) elector(um) ad curam explorationis Pannoniae, praef(ecto) al(ae) I Aravacor(um), in procine | tu Germanico ab imp(eratore) Antonino Aug(usto) coram laudato et equo et phaleris | et armis donato, quod manu sua ducem Naristarum Valaonem | interemisset, et in eade(m) ala quartae militiae honor(em) adepto, praef(ecto) al(ae) | contar(iorum), don(is) dona(to) bello Ger(manico) Sar(matico), praep(osito) equitib(us) gent(ium) Marcomannor(um) Narist(arum) | Quador(um) ad vindictam orientalis motus pergentium honor(e) centenariae dig | nitatis, aucto salario adeptus procuracionem Moesiae Inferioris, | eodem in tempore praeposito vexillationibus et at detrahen | dam Briseorum latronum nanum in confinio Macedon(iae) et Thrac(iae) | ab imp(eratore) misso, proc(uratori) Moesiae Super(ioris), proc(uratori) prov(inciae) Daciae Poloris | sensis, a sacratissimis imp(eratoribus) in amplissimum ordinem inter prae | torios allecto et mox leg(ato) leg(ionis) I Adiut(ricis) item leg(ato) leg(ionis) II Adiu(tricis), praep(osito) vexil(lationum) | Leugaricione hiemantium item leg(ato) leg(ionis) V Mac(edonicae) item leg(ato) leg(ionis) I Italic(ae) item leg(ato) leg(ionis) XIII Gem(inae) item leg(ato) Aug(usti) pr(o) pr(aetore) [leg(ionis) III Aug(ustae)], don(is) don(ato) a nobilissimo | [principe M(arco) Aurelio Commodo Aug(usto)] exp(itione) secunda Ger(manica) | splendidissimus ordo Dian(ensium) Veteran(orum)] aere conlat(o).

- b. (1) RE VIII A (1955) szp. 86 - 90 nr 236 (Dorothea von Lunzer). (2) PIR¹ V 79. (3) G. Alföldy, *Konsulat*, s. 31, 48, 94, 133, 299, 371. (4) G. Alföldy, *P. Helvius Pertinax und M. Valerius Maximianus*, Situla, 14/15, 1974, s. 199 - 215. (5) G. Alföldy, *Rheinarmeen*, s. 79 przyp. 353. (6) G. Alföldy, A. V., 15 - 16, 1964 - 1965. s. 137 - 144. (7) G. Barbieri, *Albo*, s. 182 nr 873. (8) A. Degrassi, *Fasti*, s. 51. (9) H. Devijver, V 23, s. 820 - 822. (10) J. Dobiaš, L. F., V, 80, 1957, 2, s. 179 - 196. (11) ECR, s. 800/801. (12) J. Fitz, BVbl 32, 1967, s. 40 - 51. (13) J. Fitz, *Leg. leg. Pan. Sup.*, s. 167/168. (14) F. Grosso, *Commodo*, s. 603/604, 679. (15) P. Lambrechts, *Senat I*, s. 166 nr 1108. (16) P. Lambrechts, *Sénat II*, s. 42 nr 458. (17) P. Saxer, *Vexillationen*, Epigr. Stud. 1, 1967, s. 37 - 39 nr 68. (18) A. Stein, *Dazien*, s. 55 - 56, 95, 101, 102, 113. (19) A. Stein, *Ritterstand*, s. 317. (20) H.-G. Pflaum, *Carrieres I*, s. 476 - 494 nr 181 bis. (21) B. E. Thomasson, *SPQR*, s. 78 - 80. (22) B. E. Thomasson, *Latereuli praesidium*, s. 44. (23) B. E. Thomasson, *Nordafrika II*, s. 190 - 192.
- c. — pontifex coloniae Poetovionensium
 — equo publico
 — praefectus cohortis I Thracum (ok. 158)
 — tribunus cohortis I Hamiorum civium Romanorum

- praepositus orae gentium Ponti Polemoniani, donis donatus bello Phartico (ok. 165/166 r.)
- allectus ab Imperatore Marco Antonino Augusto et missus in procinctu Germanicae expeditionis ad deducenda per Danuvium quae in annonam Pannoniae utriusque exercituum denavigarent (169 r.)
- praepositus vexillationum classium praetoriarum Misenatis item Ravennatis item classis Britannicae item equitum Afrorum et Maurorum electorum ad curam explorationis Pannoniae (170 - 171 r.)
- praefectus alae I Aravacorum in procinctu Germanico ab Imperatore Antonino Augusto coram laudato et equo et phaleris et armis donatus, quod manu sua ducem Naristarum Valaonem interemisisset (ok. 171/172 r.)
- et in eadem ala quartae militiae honorem adeptus: praefectus alae contriorum
- donis donatus bello Germanico Sarmatico (między 172 a 175 r.) praepositus equitibus gentium Marcomannorum Naristarum Quadorum ad vindictam Orientalis motus pergentium honore centenariae dignitatis (175/176 r.), aucto salario adeptus procuracionem Moesiae Inferioris, eodem in tempore praepositus vexillationibus et at detrahendam Briseorum latronum manum in confinio Macedoniae et Thraciae ab Imperatore missus, procurator Moesiae Superioris (177 - 178 r.), procurator provinciae Daciae Porolissensis (178 - 179 r.)
- a sacratissimis Imperatoribus Marco Aurelio et Commodo in amplissimum ordinem inter praetorios allectus, et mox legatus legionis I Adiutricis item legatus legionis II Adiutricis praepositus vexillationum Leugaricione hiemantium (179 r.), item legatus legionis V Macedoniae, item legatus legionis I Italicae, item legatus legionis XIII Geminae, item legatus Augusti pro praetore legionis III Augustae, donis donatus a nobilissimo principe Marco Aurelio Commodo Augusto expeditione secunda Germanica: i.e. donis donatus cum esset legatus legionis XIII Geminae (180 - 182 r.), consul designatus (184 r.⁴⁶), consul suffectus (184 lub 185 r.⁴⁷).

d. M. Valerius Maximianus jest typowym przykładem ekwity, który dzięki własnym zasługom dostał się do stanu senatorskiego, osiągając nawet dwukrotnie konsulat. Po przejściu wielu stanowisk ekwickich⁴⁸ jako senator pełnił dowództwo nad pięcioma legionami, co jest zjawiskiem bezprecedensowym. Legatem legionu I Italskiego był w latach 179/180. Pochodził z Poetovio (dz. Ptuj) – w Panonii Górnej.

⁴⁶ Fitz, AAntASH IX, 1961, s. 168.

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ Bliżej na temat kariery ekwickiej Maximianusa por. literatura – punkt b.

e. 179 - 182⁴⁹.

f. Poetovio (dz. Ptuj; Pannonia Superior).

g. Homo novus.

9. P. Septimius Geta

a. 1. AE 1946 : 131 (Lepcis Magna):

P. Septimio Getae c.v. X | vir. stlitibus iudican | dis, trib. latic. leg. II Aug., | quaest. provin. Cretae et | Cyrenarum, aed. Cereali, | curator rei pub. Anconita | -
norum, praet. hastario et tu | telar., sacerdoti fetiali, leg. | leg. I Italicae, procos. Siciliae, | le<g>. Augg[g]. pr. pr. provinciae | Lusitaniae, cos., leg. Augg[g]. | pr. pr. provinciae Mysiae in | ferioris, leg. Au[ggg. p]r. pr. | provinc. Daciarum | curia Dacica ex voto pos[uit].

b. (1) RE XIV suppl. (1974) szp. 661 nr 31 a (W. Eck), RE II A (1923) szp. 1571 nr 33 (Stein). (2) PIR¹ S 326. (3) G. Alföldy, *Fasti Hispanienses*, s. 145. (4) G. Alföldy, *Septimus Severus und der Senat*, BJ, 168, 1968, s. 151. (5) A. Balil, *Lusitania*, Conimbriga, 1965, 4, s. 10/11. (6) G. Barbieri, *Albo*, s. 110 nr 469. (7) G. M. Bersanetti, *P. Settimio Geta, fratello di Settimio Severo*, Epigraphica IV, 1942, s. 105 - 129. (8) A. Birley, *Fasti Britain*, s. 7, 261 przyp. 3, 263, 278, 416, 417. (9) A. Birley, *Generalität*, s. 261/262. (10) A. Degrassi, *Fasti*, s. 52 i 226. (11) ECR, s. 717. (12) J. Fitz, *Die Laufbahn*, s. 28, 42, 49, 61, 65, 66, 79, 80, 82. (13) F. Grosso, *Commodo*, 414/415, s. 686. (14) P. Lambrechts, *Senat I*, s. 163 nr 1092. (15) P. Lambrechts, *Senat II*, s. 37 nr 348 oraz s. 115. (16) A. Stein, *Dazien*, s. 47, 56 - 58, 60, 61, 63, 92, 100, 101, 109, 113, (17) A. Stein, *Moesien*, s. 81 i 126. (18) B. E. Thomasson, *Moesia, Dacia, Thracia*, s. 22, 44. (19) B. E. Thomasson, *SPQR*, s. 73 - 75.

- c. — X vir stlitib. iud.
— trib. lat. leg. II Aug.
— quaest. prov. Cretae et Cyrenarum
— aed. Cerealis
— curator rei pub. Anconitanorum
— praet. hastarius et tutelar.
— sacerdos fetial.
— leg. leg. I Ital. (ok. 185 r.⁵⁰)
— procos. Siciliae (187/188?)

⁴⁹ Dowództwo legionu I Italskiego przypada na okres 179 - 182 wraz z analogicznymi stanowiskami w pozostałych legionach.

⁵⁰ Datacja poszczególnych urzędów przyjęta za Alföldy, BJ 168, 1968, s. 151.

- leg. Augg. pr. pr. prov. Lusitaniae (188? - 191 r.?)
- cos. (suff. 191?)
- leg. Augg. pr. pr. prov. Mysiae inf. (192? - 194)
- leg. Augg. pr. pr. prov. Daciarum (194 - 197?)
- cos. II (203 r.)

d. P. Septimius Geta był bratem cesarza Septymiusza Sewera (prawdopodobnie młodszym)⁵¹. Legionem I Italskim dowodził ok. 185 roku. Następnie był namiestnikiem: Sycylii, Lusitanii, Mezji Dolnej oraz Dacji. W międzyczasie pełnił urząd konsula suфекta (w 191 roku?). Konsulem zwyczajnym został natomiast w 203 roku. Z uwagi na świetność kariery, na której przebieg duży wpływ miały zapewne jego stosunki rodzinne (brat przyszłego cesarza), P. Septimius Geta jest jednym z najbardziej znanych i wybijających się legatów legionu I Italskiego. Zmarł w 204 roku.

e. Ok. 185 roku⁵².

f. Africa Proconsularis (Lepcis Magna).

g. Homo novus.

10. L. Marius L. f. Quirina Maximus Perpetuus Aurelianus

a. 1. CIL VI 1450 = ILS 2935 = F. Beuchel nr 8 (Roma):

L. Mario L. F. Quir. | Maximo Perpetuo | Aureliano, cos. | sacerdoti fetiali, leg. Augg. pr. pr. | provinc. Syriae Coelae leg. Augg. pr. pr. |⁵ provinc. Germaniae inferioris, item | provinc. Belgicae, duci exerciti Mysia | ci aput Byzantium et aput Lugudunum, | leg. leg. I Italic. cur. viae Latinae, | item reip. Faventinorum, allecto in |¹⁰ ter praetorios, trib. pleb. candidato, | quaestori urbano, trib. laticl. leg. | XXII Primig., item III Italicae, | IIII viarum curandarum (sic!). | M. Iulius Artemidorus |¹⁵ [(centurio)] leg. III Cyrenaicae.

2. CIL VI 1451 (Roma):

L. Mario Maximo | Perpetuo | Aureliano, c.v., | praesidi provinc. | Germaniae infer., | ex testamento A. Pompei Alexandri | p. p. qui sub eo militaver(at). | A. Pompeius Sacerdos, | filius et heres, | ponendam curavit.

3. CIL VI 1452 = ILS 2936 (Roma):

L. Mario Maximo | Perpetuo Aureliano | c.v. praef. urbis | proconsuli provinc. | Asiae iterum, proconsuli provinc. Africae | M. Iulius Cerialis | Maternus ex civitat. | Foroiuliensium (centurio), | patrono optimo.

⁵¹ Birley, *Generalität*, s. 261/262.

⁵² Por. przyp. 50.

4. CIL X 6764 (Ardea):

L. Mario Maximo | Perpetuo Aureliano | c.v. praef. urbi pr[o]cos. | provinciae Asiae II pro | c[o]s. prov. Africae cos. II | fetiali patrono et cur | atori coloniae [— — —] | Ardeatium dignissimo | [— — —] — (in latere): Dedic. V I[d] Oct. M[a]rio [M]a[xi]mo II | Ros[cio Aeliano] c[os. c]u[ram ag]en[t]ib. |

- b. (1) RE XIV (1930) szp. 1828 - 1831 nr 48 (F. Miltner). (2) PIR² M 308. (3) G. Alföldy, *Septimus Severus und der Senat*, B J, 168, 1968, s. 146/147. (4) G. Barbieri, *Albo*, s. 219/220 nr 1100. (5) G. M. Bersanetti, *Epigr.*, 4, 1942, s. 116. (6) F. Beuchel, s. 87/88 oraz 94. (7) J. Fitz, *Laufbahn*, s. 61. (8) F. Grosso, *Commodo*, s. 503/504. (9) J. F. Gilliam, *Syria Coele*, s. 230 nr 2. (10) K.-P. Johne, *L. Marius Maximus Perpetuus Aurelianus*, A. V., 28, 1977, s. 403 - 405. (11) P. Lambrechts, *Sénat I*, s. 176 nr 1188. (12) P. Lambrechts, *Sénat II*, s. 53 nr 624. (13) D. Magie, *Asia Minor*, s. 1585. (14) W. Meyers, *Belgique*, s. 58 - 60. (15) H.-G. Pflaum, *Carrieres*, I, s. 411/412. (16) H.-G. Pflaum, *Bonner Historia — Augusta — Colloquium*, 1970, s. 227 - 229. (17) E. Ritterling — E. Groag, *Fasti Deutschland*, s. 77/78 nr 37, s. 96. (18) A. Stein, *Ritterstand*, s. 331/332. (19) B. E. Thomasson, *Nordafrika II*, s. 114 - 116. (20) W. H. Waddington, s. 253 - 256 nr 167. (21) C. Vitucci, *Praefectura urbi*, s. 120 nr 38. (22) M. Zahariade, *SCIV*, 33, 1982, 1, s. 1 (47) - 16 (62).

c. — IIII vir viarum curandarum

- tribunus militum laticlavus leg. XXII Primigeniae iet III Italicae
- quaestor urbanus
- tribunus plebis candidatus
- adlectus inter praetorios
- curator viae Latinae
- curator reipublicae Faventinorum
- legatus legionis I Italicae (193 r.)
- dux exerciti Mysiaci apud Byzantium et apud Lugudunum (193 - 197 r.)
- leg. Augg. pr. pr. prov. Belgicae (197 - 199 r.)
- consul suff. (198 lub 199 r.)
- leg. Augg. pr. pr. prov. Germaniae inferioris (między 199 a 204 r.)
- leg. Augg. pr. pr. prov. Syriae Coelae (208 r.)
- leg. procos. prov. Africae (ok. 213/214 r.⁵³)
- procos. prov. Asiae iterum (214 - 216 lub 215 - 217 r.)
- praef. urbi (217/218)
- consul iterum ordinarius (223 r.)

ponadto:

- patronus Veliternorum

⁵³ Thomasson, *Nordafrika II*, s. 116 — podaje datę 220/221 lub 221/222 dla namiestnika afrykańskiego.

- patronus et curator coloniae Ardeatinorum
- sacerdos fetialis

d. L. Marius Maximus Perpetuus Aurelianus urodził się pod koniec rządów Antoninusa Piusa lub w początkach Marka Aureliusza. Po przejściu niższych szczebli *cursus honorum* osiągnął preturę. Następnie, do czasów dowództwa legionu I Italskiego w 193 roku, był dwukrotnie kuratorem (viae Latinae i c. reipublicae Faventinorum). Będąc legatem legio I Italica nadzorował jednocześnie legion XI Klaudyjski wraz z jego oddziałami pomocniczymi. W ten sposób zostawszy głównodowodzącym wojsk mezyjskich otrzymał on tytuł *dux exerciti Mysiaci* (= *Moesiaci*). Z tak sformowaną armią brał udział w oblężeniu Bizancjum aż do jego kapitulacji (w 196 roku), a następnie podążył na zachód pod Lugudunum do walki z Clodiussem Albinusem. W wyniku sukcesów odniesionych w dotychczasowych walkach awansował dalej. Dwukrotnie został konsulem oraz sprawował kolejno namiestnictwa kilku prowincji, w tym tak prestiżowych, jak Afryka i Azja (dwukrotnie). Nie ominął go też urząd prefekta Miasta (217/218 r.). Był wreszcie patronem i kuratorem licznych miast, a także pełnił funkcję sakralną – sacerdos fetialis.

Dzięki tak rozbudowanej karierze L. Marius Maximus..., wnuk skryby prokonsula Afryki Prokonsularnej o tym samym imieniu, należy do wąskiego grona najlepiej znanych i cenionych dowódców legionu I Italskiego.

e. Między 193 a 197 r.

f. Prawdopodobnie Italia.

g. Homo novus.

11. Val(erius) O[— —]tianus

- a. 1. L. Mrozewicz, *Origo felicissimorum temporum à Novae*, Archeologia, XXXI, 1980 (1982), s. 101 - 112.

(Novae):

, 1

Signum Originis

Pro salute dominorum nn[n] (ostrorum trium] immpp(eratorum duorum) | Severi et Antonini Augg(ustorum duorum) [et P(ublii) Septimii] | [Getae nob(ilissimi) Caesaris] et Iuliae Augustae | Matris Augusti [et Cae]s(aris) et kastrorum |
⁵ M(arcus) Aurelius M(arci) f(ilius) Aelia (tribu) Paulinus Ovilavis p(rimus) p(ilus) leg(ionis) I Ital(icae) Aquilae d(ono) d(edit)

2

Felicissi[mis tem] | poribus dd[d nn] (dominorum nostrorum trium) | Imp(era-
tore) Anton[ino Aug(usto)] | ter [et Geta Caes(are)] |^s iterum co(n)s(ulibus)
I[dibus] | Mais dedi[cante] | Iul(io) Faustin[iano] | co(n)s(ulari) et Val(erio) O[...]-
| tiano le[g(ato)] (legionis)

c. —————?

— leg. leg. I Italicae

—————?

d. Bliższych danych brak. Cognomen można hipotetycznie uzupełnić jako O(pta)tianus lub Q[ui]ntianus.

e. 15 maja 208 r.

12. Q. Servaeus Fuscus Cornelianus

a. 1. CIL VIII 22721 = ILS 8978 (Gigthis):

Q(uinto) Servaeo Fusco | Corneliano, c(larissimo) v(iro) | leg(ato) provinc(iae)
Galatiae | leg(ato) | leg(ionis) I Italic(ae), leg(ato) leg(ionis) XIII G[e]min(ae),
pr(aetori) has(tario), item ex dele[g(atione)] | de liberalib(us) causis et su | pre-
mar(um), iuridic(o) per Calab(riam) | Lucan(iam), Apuliam, Brutt(ios), cur(atori)
| viae Salar(iae), tr(ibunus) pl(ebis), q(uaestori) urb(ano) | cur(iae) universae, liber-
ti | libertae eius et fili(i) eorum | alimentis annuis foti.

2. CIL VIII 11028 (Gigthis):

Q. Servaeo Fusco Corneliano c.v. leg. Aug. provinc Gal[at. leg. leg. I] It[al]ic.
[leg. leg. XIII Gem. iurid. per Calab.] Lu[can., cur. viae Sal., pr. hast. item ex
deleg.] de lib[er]alibus causis et] su[prem., tr. pl., q. urb. — — —] Gigt. pub.

b. (1) RE XIV sup. (1974) szp. 663/664 nr 4 (Eck). (2) PIR¹ S 400. (3) G. Alföldy, *Rheinarmeen*, s. 79 przyp. 353. (4) G. Barbieri, *Albo*, s. 370 nr 2102. (5) J. Kolendo, *Archeologia* XIX, 1968, s. 117 - 144. (6) P. Lambrechts, *Sénat* II, s. 56 nr 666 a, s. 116. (7) D. Magie, *Asia Minor*, s. 1597. (8) R. K. Sherk, *Galatia*, s. 84/85. (9) A. Stein, *Dazien*, s. 98. (10) A. Stein, *Ritterstand*, s. 222. (11) B. E. Thomasson, *SPQR*, s. 76/77.

c. — quaestor urbanus

— tribunus plebis

— praetor hastarius

— iuridicus per Calab(riam), Lucan(iam), Apuliam, Bruttios

— curator viae Salariae

— praetor ex delegatione de liberalibus causis et supremarium

— legatus legionis XIII Geminae

- legatus legionis I Italicae (227 r.)
- legatus provinciae Galatiae (235 r.?)

d. Cursus honorum tego legata zawierają inskrypcje z Gigthis, skąd on sam pochodził. Sprawował kolejno dowództwo nad dwoma legionami (XIII Gemina w Apulum i I Italica – w Novae), co zdarzało się dość rzadko. Dokładną datę legacji legio I Italica (227 r.) podaje inskrypcja odkryta w Novae⁵⁴. Następnym i ostatnim znanym urzędem jaki sprawował Cornelianus było namiestnictwo galatyjskie.

e. 5 października 227 r.

f. Gigthis (Africa Proconsularis).

g. Homo novus.

13. Fonteius Maximus

- a. 1. L. Mrozewicz, *Ein neuer römischer Senator aus Novae (Moesia Inferior)*, ZPE 57, 1984, s. 179 - 180.

(Novae):

Dedicata Kal(endis) Mais M[a]xi | mo et [P]aterno co(n)s(ulibus) per | Font(eium) Maximum v(irum) c(larissimum) leg(atum) | leg(ionis).

c. — — — ?

– leg. leg. I Italicae

— — — ?

d. Bliższych danych brak.

e. 1 maja 233 r.

14. L. Ovinio L. f. Quirina Rusticus Cornelianus

- a. 1. AE 1935, 21 (Minturnae):

L. Ovinio L. f. | Quir. Rustico | Corneliano cos. | design., curat. viae Fla |⁵ min. leg. leg. I Italic., | praet., curat. viae Val. (sic), | allect. inter tribunic., | quaest., | Rufria L. f. Secun |¹⁰dilla marito in | comparabili. | L.d.d.d.

2. CIL II 4126 = G. Alföldy, RIT nr 144, s. 78 (Tarragona):

L(ucio) Ovinio L(uci) f(ilio) | Quir(ina tribu) Rustico | Corneliano | co(n)s(uli) desig(nato), praet(ori), |⁵ inter tribunicios | adlecto, | curat(ori) viae Flamin(iae),

⁵⁴ Kolendo, Archeologia XIX, 1968, s. 117 - 144 = AE 1972: 526(3).

| leg(ato) leg(ionis) Mys(iae) (sic) inferior(is), | curat(ori) viae Tiburtin(ae), | curat(ori) r(ei) p(ublicae) Riciniens(ium), | Rufria Ovinia | Cornelia fil(ia) | patri pientissimo.

b. (1) RE XVIII (1942) szp. 1995 nr 9 (Groag). (2) G. Alföldy, *Konsulat*, s. 263 przyp. 311. (3) G. Barbieri, *Albo*, s. 172 nr 813. (4) E. Stout, s. 78.

- c. — quaest.
 — adlectus inter tribunicios
 — curat. viae Val. (lub Tiburtin.)
 — praet.
 — leg. leg. prim. Italic. (lub — leg. leg. Mys. inferior)
 — curat. viae Flamin.
 — cos. design.
 — curat. r. p. Riciniensium

d. Nazwisko Ovinus [R]usticus zawiera również inskrypcja CIL VI 31744 (Roma).

e. Między 200? a 235? r.

f. Prawdopodobnie Italia.

g. Homo novus.

B

15. L. Iulius Lucilianus

a. 1. CIL III 784 (Durostorum):

Legionis primae Italic. | Lucius Iulius Lucilianus leg. Augusti | leg. I Ital. pondera examinta sig.

b. (1) RE X (1917) szp. 663 nr 326 (Riba). (2) PIR² I 386.

- c. — — — — ?
 — leg. Aug. leg. I Italicæ
 — — — — ?

d. Bliższych danych brak.

16. Paternus O...

a. 1. V. Beševliev, *Epigrafski prinosi*, Sofija 1952, s. 57 nr 97 = AE 1957, 302 (pochodzenie nieznanne):

Paterno O... | leg(ato) leg(ionis) I Ital(icae) | I et Eutychius | [cura]nte Paquini[o]⁵⁵

⁵⁵ W linii 1 możliwa lekcja: [Pat]erno lub [Mat]erno; w linii 4 natomiast możliwa lekcja: [curam age]nte.

- c. ----?
 — leg. leg. I Ital.
 ----?
- d. Bliższych danych brak.

17. Mucius Maior?

- a. 1. L. Mrozewicz, *P. Calpurnius Proculus, der Statthalter von Moesia inferior (Anhang zu Eos LXIX 1981, s. 315 - 317), Eos LXXI 1983, s. 85 - 88* = L. Mrozewicz, *Inskrypcje łacińskie z Novae, Malowana inskrypcja budowlana, Archeologia XXXI 1980 (1982), Aneks, s. 157 - 160.*

(Novae):

Imperatores [Caes(ares) Aurelius Antoninus] | et Aurelius Com[modus Augusti praetorium? ve] | tustate conlabsu[m a solo restituerunt per] | leg(ionem) I Ital(i-cam) (a) P. Calburni[o Procuro leg(ato) augg(ustorum) pr(o) pr(aetore) Moes(iae) Inf(erioris)] |⁵ et cura(nte) Mucio Maiore [leg(ato) leg(ionis)?]

- b. PIR² M 693 a

- c. ----?
 — leg. leg. I Ital.?
 ----?

- d. Legacja niepewna. Bliższych danych brak.

- e. Między 176 a 180 r.

18. cius [Se?]*cundus*?

- a. 1. CIL VI 31777 = CIL VI 3842 = F. Beuchel nr 11 = A. Aichinger, *Macedonia*, s. 662 (Roma):

[-----]cio | [----- Se?]*cundo* | [----- prov. Mace]doniae | [-----] cur. |⁵ [complurium? rerum publ]icarum | [----- leg. ... It]alic. item | [----- l]eg. XI Cl. | [----- ce]nsistori |

- b. (1) A. Aichinger, *Macedonia*, s. 662 nr 12. (2) F. Beuchel, s. 94 nr 11, b, s. 100 nr 11.

- c. — censistor
 — legatus legionis XI Cl*audiae*
 — legatus legionis I Italicae?

- cur. complurium⁵⁶? (lub plurium?) rerum publicarum
 - proconsul (lub quaestor lub procurator) prov. Macedoniae
 - consul?
- d. Legacja jego jest niepewna. Nie wiadomo też dokładnie jaką funkcję pełnił w Macedonii. Bliższych danych brak.
- e. Druga połowa II wieku.

19. M. Clodius Laetus(?)

- a. 1. Archeologia, XXXIII, 1982 (1985), s. 65 - 72 (Novae):
 Hygiam | ex donis arg(enteam) p(ondo) IIII unc(iis) VII [— — —] | M(arcus)
 Clodius | Laetus leg(atus) | Aug(usti) f(aciendum) c(uravit)
- b. (1) J. Kolendo, *Le culte des divinités guérisseuses à Novae à la lumière des inscriptions nouvellement découvertes*, Archeologia XXXIII, 1982 (1985), s. 65 - 78.
- c. — — — — ?
 — legatus Augusti (leg. I Ital. — ?)⁵⁷
 — — — — ?
- d. Bliższych danych brak. Ogólnie datowany na II w.
- e. II w. (prawdop. druga połowa II wieku).

C

20. P. Petronius Turpilianus?! lub Rubrius Gallus?!

- b₁.(1) RE XIX (1937) szp. 1228/1229 nr 75 (Groag). (2) PIR¹ P 233. (3) F. Beuchel, s. 20.
- b₂.(1) RE I A (1914) szp. 1172 nr 20 (Nagl). (2) PIR¹ R 94. (3) F. Beuchel, s. 21 przyp. 3. (4) J. S. De Laet, s. 201 nr 1523. (5) A. Stein, *Moesien*, s. 33. (6) E. Stout, s. 18. (7) B. E. Thomasson, *Laterculi*, s. 6.
- d. Byli konsulami w czasach Nerona. Pierwszy z nich pełnił urząd konsula zwyczajnego w 61 roku, drugi natomiast prawdopodobnie był suffectem za rządów tegoż imperatora. W 68 roku stali na czele wojsk skierowanych przeciwko Galbie, w skład których wchodził również legion I Italski. Możliwe, że któryś z nich był

⁵⁶ Uzupełnienie proponowane przez Aichinger, *Macedonia*, s. 662/663.

⁵⁷ Legacja bardzo prawdopodobna z uwagi na miejsce znalezienia inskrypcji.

legatem tegoż legionu? Beuchel skłania się do osoby Rubiusa Gallusa, późniejszego namiestnika Mezji⁵⁸. Jednakże przypuszczenie takie ma charakter wysoce hipotetyczny i mało prawdopodobny.

21. D. Clodius Albinus? = Imp. Caes. D. Clodius Septimius Aug.

a. SHA, *vita Albini* 6, 7.

b. (1) RE IV (1901) szp. 67 - 76 nr 17 (v. Wotawa). (2) PIR² ... (3) F. Beuchel, s. 87 przyp. 3, s. 94. (4) A. R. Birley, *Fasti Britain*, s. 146 - 149, 153, 296, 297. (5) A. R. Birley, *The Roman Governors of Britain*, *Epigraphische Studien* 4, 1967, s. 101. (6) F. Grosso, *Commodo*, s. 679 i 683. (7) P. Lambrechts, *Sénat* I, s. 156 nr 1042 a.

d. Mimo że D. Clodius Albinus osiągnął na krótki okres tytuł cesarski, na temat jego kariery wiemy stosunkowo mało⁵⁹. Nie jest wcale pewne, czy rzeczywiście był legatem legionu I Italskiego, jak to mogłaby sugerować wzmianka w SHA (*vita Albini* 6, 7). O ile rzeczywiście tak było, to dowództwo legionu I Italskiego musiał Clodius sprawować za panowania Marka Aureliusza.

22. Q. Fuficius Cornutus???

a. 1. ILS 8975. 2. AE 1937 i 180. 3. CIL XVI 91.

b. (1) A. Dobó, *Pannonien*, s. 56/57 (oraz literatura tam cytowana).

- c. — tribunus legionis — — —
 — quaestor
 — tribunus plebis candidatus
 — praetor candidatus
 — leg. Aug. iuridicus per Astyram et Callaeciam
 — legatus leg... in Moesia (inferiore?)
 — legatus Aug. pr. pr. prov. Pannoniae inf.
 — consul designatus
 — consul suffectus
 — legatus pr. pr. ... prov. Moesiae inf.
 — sodalis Titialis Flavialis.

Na oznakę protekcji cesarskiej wskazuje pełnienie przez niego urzędu trybuna ludowego jako kandydata cesarskiego. Nie wiadomo, legatem jakiego legionu w jednej z Mezji był Q. Fuficius Cornutus. Wg A. Steina (*Moesien*, s. 71/72),

⁵⁸ Beuchel, s. 21 przyp. 3.

⁵⁹ Bliżej o karierze i źródłach dotyczących D. Clodiusa Albinusa w cytowanej literaturze (punkt b).

a za nim A. Dobó (*Pannonien*, s. 56/57) chodzi tu o dowództwo w Mezji Dolnej. Możliwe więc, że mógł tu wchodzić w grę legion I Italski??? Z kolei J. Fitz (A. Ant. A.S.H. 11, 1963, s. 262/263) opowiada się za tezą, że Cornutus był legatem w Mezji Górnej.

e. Przed 144 r.

g. Homo novus.

Na tym kończy się prozopograficzny przegląd znanych dotychczas dowódców legionu I Italskiego⁶⁰.

I. LEGACI LEGIONU I ITALSKIEGO NA TLE SENATORSKIEGO CURSUS HONORUM

- A. Wigintiwirat — tylko jeden legat legionu I Italskiego, a mianowicie: L. Venuleius L. f. Apronianus Octavius [Priscus] (nr 5) rozpoczął swą karierę od najwyższego urzędu III viri monetales.
- B. Trybunat wojskowy (tribunus militum laticlavus legionis). Była to funkcja przede wszystkim honorowa o mniejszym znaczeniu, nie rzutująca bezpośrednio na przyszłe losy senatorów. Dla kilku dowódców legionu I Italskiego mamy informacje o sprawowaniu tego urzędu. Niektórzy z nich pełnili go nawet dwukrotnie.

Nr	Nazwisko legata	Nazwa legionu
2.	[— —]nius Gallus L. f. Stellatina — —	Leg. XXI Rapax
3.	Q. Planius Sardus L. Varius Ambibulus	Leg. [— — —] piae fidelis
3a.	Pompeius Vopiscus	Leg. [— — —] piae fidelis
4.	L. Novius Crispinus Martialis Saturnius	Leg. VIII Hispana
6.	A. Iulius Pompilius Piso T. Vibius — — —	Leg. XIII Gemina: leg. XV Apollinaris (lub XII Fluminata)
7.	M. Fabius M. f. Quirina Magnus Valerianus	Leg. XI Claudia
9.	P. Septimius Geta	Leg. II Augusta
10.	L. Marius Maximus	Leg. XXII Primigenia leg. III Italica

⁶⁰ Wbrew opinii Vashide, *Histoire Dacie*, s. 128, L. Annius Italicus Honoratus nie był legatem legionu I Italskiego, a namiestnikiem Mezji Dolnej w roku 224 (Por. Thomasson, *Laterculi praesidium*, s. 27; Stein, *Dacien*, s. 96/97. PIR A 659; Stein, *Moesien*, s. 94/95; Stout, *Governors*, s. 70; Barbieri, *Albo*, s. 16 nr 30; RE I szp. 2269 nr 52 itd.). Ta sama uwaga dotyczy P. Flavoniusa Paulinusa (SEG VI 1932; JRS II 1912, s. 102 nr 34), który według wszelkiego prawdopodobieństwa był legatem legio I Adiutrix, a nie I Italica (Barbieri, *Albo*, nr 747, s. 159). Nie był też dowódcą legionu I Italskiego T. Vitrasius Pollio (por. Vashide, s. 128).

Z powyższego zestawienia wynika, że preferowane były jednostki stacjonujące w Brytanii oraz na limesie germańsko-dunajskim.

- C. Kwestura, trybunat ludowy lub edylat, pretura — w dwóch przypadkach funkcje te były poprzedzone honorowym urzędem: *sevir equitum Romanorum* (nr 4 i 7). Kwestura, trybunat (lub edylat) oraz pretura to kolejne szczeble *cursus honorum* mające istotny wpływ na dalszy awans. Duże znaczenie miał fakt, czy któraś z tych funkcji była sprawowana z polecenia cesarza jako kandydat. W takim przypadku senatorzy awansowali szybciej. Wśród legatów legionu I Italskiego mamy potwierdzone następujące osoby korzystające z protekcji cesarskiej:

Nr	Nazwisko legata	Funkcja
3a.	Pompeius Vopiscus	quaestor candidatus Augusti
5.	L. Venuleius Apronianus Octavius [Priscus]	quaestor (prawdop. q. Augusti)
6.	A. Iulius Pompilius Piso T. Vibius — — —	praetor candidatus Augustorum
7.	M. Fabius Magnus Valerianus	quaestor candidatus
10.	L. Marius L. f. Quir. Maximus Perpetuus Aurelianus	tribus plebis candidatus

Jak wynika z powyższego zestawienia, z kurateli cesarskiej korzystali przede wszystkim legaci datowani na drugą połowę II wieku, a w szczególności z okresu rządów: Antoninusa Piusa, Marka Aureliusza oraz Septymiusza Sewera.

- D. Pozostałe funkcje prokonsularne — liczba ich mogła być różna. W zasadzie, w większości przypadków omijali je tylko senatorzy sprawujący kwesturę, trybunat lub preturę z poparcia cesarskiego, a i to nie zawsze (nr 3a, 7 i 10). Wśród tych urzędów wymienić można przykładowo: kuratelę dróg, rozdawnictwo zboża itd. Bezpośrednio po nich następowała legacja legionowa.

- E. Dowództwo legionowe — trwało przeciętnie dwa lata. W przypadkach szczególnego zagrożenia, a takich nie brakowało zarówno w Mezji, która była prowincją graniczną przylegającą do jakże ważnego limesu dunajskiego, jak i w innych prowincjach, uciekano się doraźnie do tworzenia większych sił niż jeden legion pod dowództwem jednej osoby.

Nr	Nazwisko	Legio
1.	Manlius Valens	leg. leg. (II Augusta lub XX V v.)
2.	[—]nius Gallus L. f. Stellatina — — —	leg. leg. I Italica — leg. leg. II Traiana fort.
3.	Q. Planius Sardus L. Varius Ambibulus	leg. leg. I Ital.; leg. leg. III Aug.

- | | |
|--|---|
| 3a. Pompeius Vopiscus | leg. leg. XIV Gemina et I Italicae |
| 6. A. Iulius Pompilius Piso T. Vibius — — | praepositus legionibus I Italicae et IV Flavae cum ommibus copiis |
| 8. M. Valerius Maximianus | leg. leg. I Adiut., leg. leg. II Adiut., leg. leg. V Mac., leg. leg. I Ital., leg. leg. XIII Gem., leg. leg. III Aug. |
| 10. L. Marius L. f. Quir. Maximus Perpetuus Aurelianus | dux exerciti Mysiaci aput Byzantium et aput Lugudunum |
| 12. Q. Servaeus Fuscus Cornelianus | leg. leg. XIII Gem., leg. leg. I Ital. |
| 18. [— — —]cius [Se?] <i>cundus</i> | leg. leg. XI Claud., leg. leg. I Ital. |

F. Droga do konsulatu — sześciu legatów legionu I Italskiego osiągnęło konsulatu zwyczajny (nr 4, 5, 6, 8, 9, 10). Był on z reguły udziałem ludzi z wyższych sfer, a mianowicie patrycjuszy, potomków starych rodzin senatorskich oraz protegowanych cesarza.

Przedział czasu między legacją legionu I Italskiego a konsulatem:

Nr	Nazwisko legata	Data legacji leg. I Ital.	Data kosulatu
1.	C. Manlius Valens	69 r.	96 r.
3.	Q. Planius Sardus L. Varius Ambibulus	między 125 - 132 r.	suff. (133 lub 134 r.)
3a.	Pompeius Vopiscus	135 - 136 r.	suff. (ok. 140 - 142 r.)
4.	L. Novius Crispionus Martialis Saturninus	przed 147 r.	desig. 149 r.
5.	L. Venuleius L. f. Apronianus Octavius Priscus	przed 168 r.	cos. II 168 r.
6.	A. Iulius Pompilius Piso	172 - 174? r.	desig. praw. 180 r.
7.	M. Fabius M. f. Quir. Magnus Valerianus	między 176 - 180 r.	suff.?
8.	M. Valerius Maximianus	179 - 182 r.	184 lub 185 r.
9.	P. Septimius Geta	ok. 185 r.	suff. 191 r.? II ord. 203 r.
10.	L. Marius L. f. Quir. Maximus Perpetuus Aurelianus	między 193 - 197 r.	suff. ok. 199 r. II ord. 223 r.
14.	L. Ovinus L. f. Quir. Rusticus Cornelianus	między 200? a 235 r.	?
18.	— — — —cius [Se?] <i>cundus</i>	druga poł. II w.	?

G. Urzędy po konsulacie — tylko w jednym przypadku, a mianowicie L. Venuleiusa Apronianusa (nr 5) posiadamy informacje, że po drugim konsulacie pełnił urząd (sodalis Antoninianus Verianus — po 169 r.).

II. UWAGI O POCHODZENIU I STATUSIE SPOŁECZNYM LEGATÓW LEGIONU I ITALSKIEGO

Nr	Nazwisko legata	Status społeczny	Origo	Datacja legacji leg. I Ital.
1.	C. Manlius Valens	homo novus	?	69 r.
2.	[— —]nius Gallus L. f. Stellatina — — —	?	Italia	112/113
3.	Q. Planius Sardus L. Varius Ambibulus	homo novus	Italia	między 125 - 132
3a.	Pompeius Vopiscus	homo novus	Italia	135 - 136
4.	L. Novius Crispinus Martialis Saturninus	?	?	143 - 145
5.	L. Venuleius L. f. Apronianus Octavius Priscus	patrycjusz	Italia	143?/144?
6.	A. Iulius Pompilius Piso			
	T. Vibius — — —	homo novus	Orient	175
7.	M. Fabius M. f. Quirina	rodzina		
	Magnus Valerianus	senatorska	Italia	177 - 180
8.	M. Valerius Maximianus	homo novus	Panonia Superior	przed 182
9.	P. Septimius Geta	homo novus	Africa Proconsul.	ok. 185
10.	L. Marius L. f. Quir. Maximus Peretnus Aurelianus	homo novus	prawdop. Italia	między 193 - 197
11.	Val(erius) O[— — —]tianus	?	?	208
12.	Q. Servaeus Fuscus Cornelianus	homo novus	Africa	227
13.	Fonteius Maximus	?	?	233
14.	L. Ovinius L. f. Quirina Rusticus Cornelianus	homo novus	prawdop. Italia	między 200? a 235
15.	L. Iulius Lucilianus	?	?	?
16.	Paternus O...	?	?	?
17.	Mucius Maior	?		między 176 a 180
18.	cius [Se?]cundus (?)	?	?	2 poł. II w.
19.	M. Clodius Laetus (?)	?	?	2 poł. II w.

Jak widać z powyższego przeglądu do połowy II wieku legaci wywodzili się głównie z Italii, później natomiast z prowincji. W przypadku statusu społecznego można jedynie stwierdzić przewagę homines novi.

Podsumowując dotychczasowe rozważania na temat legatów legionu I Italskiego można sformułować kilka końcowych wniosków⁶¹:

1. Znanych jest obecnie 23 (lub 24, jeżeli przyjmiemy, że Q. Plinius Sardus i L. Varius Ambibulus (nr 3), to dwie różne osoby) w miarę pewnych dowódców legionu⁶². Co do dalszych trzech osób nie ma żadnych poważnych argumentów przemawiających w sposób jednoznaczny lub nawet pośredni o ich legacji. Jeżeli przyjmujemy z pewną dozą ostrożności, że ogólna liczba legatów legionu I Italskiego od jego powstania do około roku 260 (reforma Galliena) wynosiła dla tego okresu mniej więcej 60 - 90 osób, to otrzymujemy ok. 20 - 30% całości.

2. Nader skąpe informacje zawarte głównie w źródłach epigraficznych nie pozwalają na wnioskowanie o karierze, pochodzeniu i roli, jaką ci legaci mogli odegrać w rzeczywistości. Jest to spowodowane głównie faktem, że inskrypcje ograniczają się często tylko do przekazania imienia legata i częściowego cursus honorum. Tylko w odniesieniu do kilku wybijających się legatów posiadamy nieco więcej informacji.

3. W nawiązaniu do pochodzenia legatów można stwierdzić, że do ok. połowy II wieku rekrutowali się oni głównie z Italii, a następnie z prowincji.

4. Co się dotyczy karier, to można wykazać, że w większości przypadków nie odbiegały one od stereotypowych modeli okresu wczesnego Cesarstwa⁶³. Wyjątek stanowi tylko czterech senatorów. Są to: L. Venuleius L. f. Apronianus Octavius [Priscus] (nr 5), M. Valerius Maximianus (nr 8), P. Septimus Geta (nr 9) oraz L. Marius Maximus (nr 10). Trudno jest mówić o reprezentatywności tej czwórki dla całej przypuszczalnej grupy legatów legionu I Italskiego, niemniej pojawienie się ich w czasach wojen markomańskich oraz walki Septymiusza Sewera o tron jest z pewnością odzwierciedleniem wzrostu znaczenia wojsk naddunajskich. Zastanawiającą jest rzeczą, że w III wieku nie znamy dowódców o tak świetnych karierach. Jest to może spowodowane przypadkowością przetrwania źródeł, gdyż rola limesu dolnodunajskiego w tym czasie gwałtownie wzrosła. Mogło jednak to zjawisko być też spowodowane osłabieniem władzy i autorytetu cesarza, pod opieką którego kariery takie mogły się rozwijać.

BIBLIOGRAFIA

- A. Ant.A.S.H. = Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapest.
A. Aichinger, *Macedonia* = A. Aichinger, *Die Reichsbeamten der römischen Macedonia Prinzipatsepoche*, A.V. XXX 1979, s. 603 - 691.
G. Alföldy, *Rheinarmeen* = G. Alföldy, *Die Legionslegaten der römischen Rheinarmeen*, Epigraphische Studien, III, Köln-Graz 1967.

⁶¹ Por. J. Hatlas, *Legaci legionu I Italskiego*, Balcanica Posnaniensia III, Poznań 1984, s. 263 - 266.

⁶² Legat Pompeius Vopiscus występuje pod numerem 3a, gdyż tekst artykułu (napisanego w 1982 roku) był wielokrotnie uzupełniany.

⁶³ Ciekawym zjawiskiem w przypadku dowódców legionu I Italskiego jest wysoka frekwencja podwójnych legacji. Aż 9 z 20 znanych legatów należy do tej grupy.

- G. Alföldy, *RIT* = G. Alföldy, *Die römischen Inschriften von Taracco*, Madrider Forschungen 10, Berlin 1975.
- G. Alföldy, *Fasti Hisp.* = G. Alföldy, *Fasti Hispanienses. Senatorische Reichsbeamte und Offiziere in den spanischen Provinzen des römischen Reiches von Augustus bis Diokletian*, Wiesbaden 1969.
- G. Alföldy, *Generalität* = G. Alföldy, *Die Generalität des römischen Heeres*, B J 169, 1969.
- G. Alföldy, *Konsulat* = G. Alföldy, *Konsulat und Senatorenstand unter den Antoninen, Prosopographische Untersuchungen zur senatorischen Führungsschicht*, Bonn 1977.
- G. Alföldy, *P. Helvius Pertinax und M. Valerius Maximianus*, *Situla*, 14/15, 1974, s. 199 - 215.
- G. Alföldy, *Septimus Severus und der Senat*, B J, 168, 1968, s. 112 - 160.
- A. Balil, *Hispania Tarraconense* = A. Balil, *Los gobernadores de la Hispania Tarraconense durante el Imperio Romano*, *Emerita* XXX, 1. 1964, s. 19 - 34.
- G. Barbieri, *Albo* = G. Barbieri, *L'albo senatorio da Settimio Severo a Carino*, Roma 1952.
- G. M. Bersanetti, *P. Settimio Geta, fratello di Settimio Severo*, *Epigraphica* IV, 1942, s. 105 - 129.
- V. Beševliev = V. Beševliev, *Epigrafski prinosi*, Sofija 1952.
- F. Beuchel = F. Beuchel, *De legione Romanorum I Italica*, Lipsiae 1903.
- A. R. Birley, *Fasti Britain* = A. R. Birley, *The fasti of Roman Britain*, Oxford 1982.
- A. R. Birley, *The Roman Governors of Britain*, *Epigr. Stud.* 4, Köln - Graz 1967.
- B J = Bonner Jahrbücher, Köln - Graz.
- M. Cebeillac, *Quaestores* - M. Cebeillac, *Les „Quaestores principis et candidati“ aux I^{er} et II^{ème} siècles de l'Empire*, Milano 1972.
- CIL = Corpus Inscriptionum Latinarum, Berolini 1863-.
- Chiron = Chiron. Mitteilungen der Kommission für alte Geschichte und Epigraphik des Deutschen Archäologischen Instituts, München.
- A. Degrassi, *Fasti* = A. Degrassi, *I fasti consolari dell impero Romano dal 39 avanti Cristo*, Roma 1952.
- J. S. De Laet = J. S. De Laet, *De samerstelling van den Romeinschen Senaat gedurende de eerste eeuw van hét principaat (28 vóór Chr. 68 na Chr.)*, Antwerpen 1941.
- H. Devijver = H. Devijver, *Prosopographia militiarum equestrum quae fuerunt ab Augusto ad Gallienum*, Universitaire Pers Leuven 1976, Pars I - III.
- J. Dobiáš, *Nový nápis ze Zany (Diana Veteranorum) a římský nápis na skále trencínske (CIL III 13439 = DESSAU, ILS 9122)*, *Listy Filologické*, Praha, V, LXXX, 1957, s. 179 - 196.
- W. Eck, *Chiron*, 12, 1982 = W. Eck, *Jahres- und Provinzialfasten der senatorischen Statthalter von 69/70 bis 138/139*, *Chiron* 12, 1982.
- W. Eck, *Chiron*, 13, 1983 = W. Eck, *Jahres- und Provinzialfasten der senatorischen Statthalter von 69/70 bis 138/139*, *Chiron* 13, 1983.
- W. Eck, *Senatoren* = W. Eck, *Senatoren von Vespasian bis Hadrian. Prosopographische Untersuchungen mit Einschluss der Jahres- und Provinzialfasten der Statthalter*, *Vestigia* 13, 1970.
- W. Eck, *Zum Rechtstatus von Sardinien im 2 Jh. n. Chr.*, *Historia* XX, 1971.
- ECR = Enciclopedia civilizatiei romane, București 1982.
- Epigr. Stud. = Epigraphische Studien, Düsseldorf.
- B. Filow, *Die Legionen der Provinz Moesia*, *Klio* 1906, Beih. VI.
- J. Fitz, *Laufbahn* = J. Fitz, *Die Laufbahn der Statthalter in der römischen Provinz Moesia Inferior*, Weimar 1966.
- J. Fitz, *Legati leg. Pann. sup.* = J. Fitz, *Legati legionum Pannoniae superioris*, *A. Ant. A. S. H.*, IX, 1961. s. 159 - 207.
- A. Garzetti, *Nerva* = A. Garzetti, *Nerva*, Roma 1950.
- F. Grosso, *Commodo* = F. Grosso, *La lotta politica al tempo di Commodo*, *Memoire dell*

- Accademia delle scienze di Torino, Classe di scienze morali, storiche e filologiche, ser. IV, 7, Torino 1964.
- J. Hatlas, *Legaci legionu I Italskiego*, Balcanica Posnaniensia III, Poznań 1984, s. 263 - 266.
- R. Hanslik, *Prosopographische Bemerkungen*, ÖJh, XLI, 1954, Wien, szp. 159 - 170.
- W. Hüttl, *Antoninus Pius* = W. Hüttl, *Antoninus Pius. Römische Reichsbeamte und Offiziere unter Antoninus Pius. Antoninus Pius in den Inschriften seiner Zeit*, 2 Bände, Prag 1933 - 1936.
- K.-P. Johné, *L. Marius Maximus Perpetuus Aurelianus*, A. V., 28, 1977, s. 403 - 405.
- J. Kolendo, *Inscription de l'an 227 en l'honneur de Jupiter Depulsor découverte a Novae*, Archeologia XIX, 1968, s. 117 - 144.
- J. Kolendo, *Le rôle du primus pilus dans la vie religieuse de la légion, en rapport avec quelques inscriptions des principia de Novae*, Archeologia XXXI, 1980, s. 49 - 60.
- P. Lambrechts, *Sénat I* = P. Lambrechts, *La composition du Sénat Romain de l'accession au trône d'Hadrien à la mort de Commode (117 - 192)*, Antwerpen - Paris - Gravenhage 1936.
- P. Lambrechts, *Sénat II* = P. Lambrechts, *La composition du Sénat Romain de Septime Sévère à Dioclétien (193 - 284)*. Diss. Pann. 1/8. Budapest 1937.
- B. Liou, *Praetores Etruriae* = B. Liou, *Praetores Etruriae XV populorum*, Latomus, 106, 1969.
- L. F. = Listy Filologické, Praha.
- D. Magie, *Asia Minor* = D. Magie, *Roman Rule in Asia Minor to the End of the 3rd Century AD*, I - II, Princeton 1950.
- Marcillet-Jaubert = Marcillet-Jaubert, *Le légat de Numidie A. Iulius Pompilius Piso T. Vibius Laevillus... atus Berenicianus*. A. V. XXVIII, 1977, s. 346 - 359.
- W. Meyers, *Belgique* = W. Meyers, *L'administration de la province romaine de Belgique*, Dissertationes archaeologicae Gandenses, VIII, Brugge 1964.
- L. Mrozewicz, *Ein neuer römischer Senator aus Novae (Moesia inferior)*, ZPE 57, 1984, s. 179 - 180.
- L. Mrozewicz, *Inskrypcje łacińskie z Novae. Malowana inskrypcja budowlana*, Archeologia XXXI 1980, Aneks, s. 157 - 160.
- L. Mrozewicz, *P. Calpurnius Proculus, der Statthalter von Moesia inferior* (Anhang zu Eos LXIX 1981, s. 315 - 317), Eos LXXI 1983, s. 85 - 88.
- L. Mrozewicz, *Origo felicissimorum temporum a Novae*, Archeologia XXXI 1980, s. 101 - 112.
- H.-G. Pflaum, *Du nouveau sur les agri decumates à la lumière d'un fragment de Capoue*, CIL X 3872, B J 163, 1963, s. 224 - 237.
- H.-G. Pflaum, *Carrieres* = H.-G. Pflaum, *Les Carrieres procuratoriennes equestres sous Haut-Empire*, Paris 1960/61.
- H.-G. Pflaum, *Sodales Antoniniani* = H.-G. Pflaum, *Les Sodales Antoniniani à l'époque de Marc-Aurèle*, Extrait des Mémoires présentés par divers savants à l'Académie des Inscriptions et Belles - Lettres de l'Institut de France XV 2. Paris 1966.
- H.-G. Pflaum, *Un nouveau gouverneur de la province de Rhétie proche parent de l'impératrice Julia Domna, à propos d'une inscription récemment découverte à Augsburg*, BVbl 27, 1962, 1.
- E. Ritterling, *Legio*, RE 12 (1924/1925).
- E. Ritterling - E. Groag, *Fasti Deutschland* = E. Ritterling - E. Groag, *Fasti des römischen Deutschland unter dem Prinzipat*, Wien 1932.
- R. Saxer, *Vexillationen* = R. Saxer, *Untersuchungen zu den Vexillationen des römischen Kaiserheeres von Augustus bis Diokletian*, Epigr. Stud. 1, Köln - Graz 1967.

- L. Schumacher, *Priesterkollegien* = L. Schumacher, *Prosopographische Untersuchungen zur Besetzung der vier hohen römischen Priesterkollegien im Zeitalter der Antonine und der Severer* (96 - 235 n. Ch.), Mainz 1973.
- R. K. Sherk, *Galatia* = R. K. Sherk, *The Legates of Galatia from Augustus to Diocletian*, The Johns Hopkins Press, Baltimore 1951.
- M. E. Smallwood, *Documents Illustrating the Principates of Nerva, Trajan and Hadrian*, Cambridge 1966.
- E. J. Solomonik, *Latinskie nadpisi Hersoneses Tavricheskovo*, Moskva 1983 (Rec. G. Alföldy, Gnomon - w druku).
- B. Stech, *Senatores* = B. Stech, *Senatores Romani qui fuerint inde a Vespasiano usque ad Traiani exitum*, Klio 1912. Beih.
- A. Stein, *Ritterstand* = A. Stein, *Der römische Ritterstand. Ein Beitrag zur Sozial- und Personengeschichte des römischen Reiches*, München 1927.
- A. Stein, *Moesien* = A. Stein, *Die Legaten von Moesien*, Budapest 1940.
- A. Stein, *Dazien* = A. Stein, *Die Reichsbeamten von Dazien*, Diss. Pann. 1/12. Budapest 1944.
- S. E. Stout, *The governors of Moesia*. Diss. Princeton, 1911.
- R. Syme, *Legates of Cilicia under Trajan*, Historia XVIII, 1969.
- R. Syme, *Governors of Pannonia inferior*, Historia XIV, 1965.
- B. E. Thomasson, *Nordafrika* = B. E. Thomasson, *Die Statthalter der römischen Provinzen Nordafrikas von Augustus bis Diocletianus*, 2 Bände, Lund 1960.
- B. E. Thomasson, *Laterculi praesidum* = B. E. Thomasson, *Laterculi praesidum. Moesia Dacia Thracia*, Göteborg 1977.
- B. E. Thomasson, *SPQR* = B. E. Thomasson, *Senatores procuratoresque Romani*, Göteborg 1975.
- V. Vaschide, *Historia de la conquête romaine de la Dacie et des corps d'armée qui y ont pris part*, Paris 1903.
- L. Vidman = L. Vidman, *Fasti Ostienses*, Praha 1982, wyd. II.
- G. Vitucci, *Praefectura urbi* = G. Vitucci, *Ricerche sulla praefectura urbi in eta imperiale (sec. I - III)*, Roma 1956.
- K. Wachtel = K. Wachtel, *Die Legionslegaten der Orient Armeen des Römischen Reiches von Augustus bis Gallienus* (maszynopis).
- W. H. Waddington = W. H. Waddington, *Fastes des provinces asiatiques de l'Empire Romain depuis leur origine jusqu'au règne de Dioclétien*, Paris 1872.
- H. van de Weerd, *Étude historique sur trois légions romaines du Bas- Danube (V^e Macedonica, XI^e Claudia, I^{re} Italica) suivie d'un aperçu général sur l'armée romaine de la province Mésie Inférieure sous le Haut-Empire*, Louvain - Paris 1907.
- M. Wojciechowska, *Praefecti Latinarum* = M. Wojciechowska, *Praefecti urbis feriarum Latinarum causa w okresie Cesarstwa*, Przeg. Hist. LXXIII, 1 - 2, Warszawa 1982.
- M. Zahariade, *Contribuții la istoria legiunii a XI-a Claudia la sfârșitul secolului al II-lea*, SCIV, 33, 1, 1982, s. 1 (47) - 16 (62).

LEGATI LEGIONIS I ITALICAE. PROSOPOGRAPHIC LIST

Summary

At present 23 (or 24) legates of the First Italian Legion have been known until now of whom 20 (21) are relatively certain. The source base for the study of their careers are mainly the inscriptions, mostly Latin. Because of the state of information at our disposal the whole

community may be divided into three basic groups: A. Defined in time, B. undefined as for time, C. The probable ones. These are the following legates:

- C. Nanlius Valens
- [- - -] nius Gallus L. F. Stellatina Vecilius Crispinus Mansuanus Marcellinus Numissius Sabinus
- Q. Planius Sardus L. Varius Ambibulus
- Pompeius Vopiscus
- L. Nevius Crispinus Martialis Saturninus
- L. Venuleius L. f. Apronianus Octavius Priscus
- A. Iulius Pompilius Piso T. Vibius Varus Laevillus Berenicianus
- M. Fabius M. f. Quirina Magnus Valerianus
- M. Valerius Maximianus
- P. Septimius Geta
- L. Marius L. f. Quirina Maximus Perpetuus Aurelianus
- Valerius O[- - -]tianus
- Q. Servaeus Fuscus Cornelianus
- Fonteius Maximus
- L. Ovinus L. f. Quirina Rusticus Cornelianus
- L. Iulius Lucilianus
- Paternus O[- - -]
- Mucius Maior
- [- - - -]cius [se?]cundus?
- M. Clodius Laetus
- Petronius Turonius Turpilianus? lub Rubrius Gallus?
- D. Clodius Albinus?
- Q. Fuficius Cornutus???

If we cautiously assume that the general number of legion commanders since its foundation to the Gallien reform (260) was more or less 60 - 90 people then we obtain about 20 - 30 % of the probable whole for this period. It is difficult to tell anything about the legates of the First Italian Legion in the post-antique times since we have no sources in the form of inscriptions for this period yet from *cursus honorum* in spite of the fact that the legion most probably existed still then of which the evidence are inscriptions from the Crimea and series of legionary stamps from Novae.

Of the four legates who formed a group of the most outstanding commanders. These are: L. Venuleius L. F. Apronianus Octavius Priscus, M. Valerius Maximianus, P. Septimius Geta and L. Marius Maximus. It is difficult to speak that the four commanders of the whole group of legates of the First Italian Legion are representative nevertheless their appearance during the Markomanic wars and the fights of Septimius Sever for the throne is certainly a reflection of the increase of importance of the Danubian armies. What is interesting is that in the 3rd century we do not encounter with so splendid careers. Maybe it is caused by the casuality and randomness of the surviving sources since the role of the Low Danubian limes increased suddenly at that time. However, this might be a phenomenon caused by the weakening of power and authority of the emperor under whose protection such careers could develop.

In reference to the origin of legates we may say that up till about the middle of the second century they came mainly from Italy and then from the province.